

Aslı Erdoğan

Acum nici tăcerea
nu-ți mai aparține

Table of Contents

[La baza unui zid](#)
[Ziarul nostru](#)
[Despre memoria gropilor comune](#)
[Victim\(izat\)ă](#)
[Jurnalul fascismului: astăzi](#)
[Acum nici tăcerea nu-ți mai aparține](#)
[Un cuvânt care refuză să tacă](#)
[Pădurea nocturnă](#)
[Într-o clădire în flăcări](#)
[Război și război](#)
[Obişnuit, îngrozitor de obişnuit](#)
[O călătorie de iarnă](#)
[Egalitate, inegalități](#)
[Acel ținut pe care îl numim viață](#)
[Cuvintele, măștile](#)
[Noapte de demult](#)
[Femeia schilodită și marea](#)
[Text din 9 martie](#)
[Suntem vinovați](#)
[Fără început și fără sfârșit](#)
[Convoiul de infirmi](#)
[Imaginația la putere](#)
[Text neterminat](#)
[Noaptea](#)
[De vreme ce...](#)
[Dispăruții, o pierdere](#)
[Paranteză](#)
[Primul text, prima tăcere](#)
[Așa ne luăm rămas-bun](#)

Aslı Erdoğan

Acum nici tăcerea
nu-ți mai aparține

Traducere din limba franceză și note
de Nicolae Constantinescu

POLIROM
2018

Aslı Erdoğan, *Le silence même n'est plus à toi*
Original title: ARTIK SESSIZLIK BİLE SENİN DEĞİL

© Aslı Erdoğan, 2016

Published by arrangement with Agence littéraire
Astier-Pécher

ALL RIGHTS RESERVED

© 2018 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-7398-8

ISBN PDF: 978-973-46-7399-5

ISBN print: 978-973-46-7361-2

Coperta: Radu Răileanu

Foto copertă: toate drepturile rezervate

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura eco - un supererou al lumii moderne!
Versiune digitală realizată în colaborare cu Libris.ro

De formație fiziciană, ASLI ERDOĞAN (n. 1967, Istanbul) a lucrat la Centrul European de Cercetări Nucleare din Geneva, apoi a făcut studii de antropologie la Rio de Janeiro, unde a scris primul său roman (*Kabuk Adam*, 1994). Revine la Istanbul în 1996, unde se consacră literaturii și jurnalismului. Arestată și închisă în august 2016 împreună cu colegii din redacția ziarului de opoziție la care scria (*Özgür Gündem*), este eliberată după mai bine de patru luni și judecată în stare de libertate condiționată. În 2017 i s-a decernat Premiul pentru Pace Erich Maria Remarque, iar în 2018, Premiul Simone de Beauvoir pentru libertatea femeilor.

La baza unui zid

Chiar era adunător de zdrențe sau, cum a dat de înțeles, polițist în civil? Nu știu. „Mi-a salvat viața”, mi-am zis de câteva ori. Și repet ca să mă conving de asta, ca o ieșire de urgență din noaptea căreia i-aș căuta codul. Din noapte voi face o istorisire personală, la trecut, și-i voi găsi un loc în mijlocul semnelor de punctuație. Probabil că nu i-am zis nici măcar „mulțumesc”.

— La pământ, soră! La pământ! LA PĂMÂNT! țipă el cât poate de tare, încercând să acopere zgomotul detunăturilor.

Arată către zid.

— Lasă capul jos!

Noaptea zilei de 15 iulie, în fața cazărmii din cartierul Harbiye. Lângă clădirea radioului, de ore întregi se dau lupte cumplite, ambulanțele aduc tot mai mulți răniți, sunt și morți. Lunetiștii desfășurați în jurul cazărmii împiedică pe oricine să traverseze bulevardul. Pe trotuarul de vizavi, vreo două sute de persoane urlă slogane și, la strigătul *Allahu akbar*, încearcă să înainteze; militarii deschid focul și oamenii se lungesc din nou pe pavaj... Nu suntem pe front, dar pe unul dintre bulevardele cele mai largi și deschise ale orașului n-ai niciun loc unde să te ascunzi; câteva bucăți de sticlă, de aluminiu și de plastic nu te protejează de război.

— E mai sigur în partea noastră! strigase adunătorul de zdrențe puțin mai devreme, înainte ca lunetiștii să fi reperat trei sau cinci persoane refugiate în umbră...

„M-am întors, aici e lovitură de stat. Sunt bine.” Am trimis mesajul, apoi am ieșit cu intenția să arunc o privire prin cartierul Mecidiyeköy. Dacă polițiștii nu ar fi fost amabili și nu mi-ar fi permis să trec de prima intersecție pe care am traversat-o în noaptea asta, n-aș fi insistat, n-aș fi încercat s-o iau pe străduțe. Nu pentru că străzile se cam goliseră, ci pentru

că erau de-a dreptul pustii... La primul apel, o mulțime plină de îndrăzneală merge ca un singur om spre piața Taksim, strigând slogane pe care rareori le auzi. S-au format cozi în fața automatelor și a brutăriilor, parada e pestriță și sirenele pompierilor sună de zor... Nu se vede niciun soldat, nu seamănă deloc cu 12 Septembrie¹, dar nici nu te duce cu gândul la calmul de la Gezi². E mai neclar, mai neliniștitor... În mijlocul acelor lumini slabe, al zgomotelor și al tumultului, am impresia că mă aflu într-un teatru al cărui decor a fost schimbat. Ca și cum această noapte ar urma să se înfurie la culme, să se dilate, până când se va transforma într-o imitație a ei înseși, grosolană și stridentă...

Tot mai numeroasă, în rânduri tot mai strânse, mulțimea face o oprire la Osmanbey. Primele detunături, haos, panică... Unii o iau la fugă în direcția greșită, alții pe străduțe... Soldații au deschis focul, vestea se răspândește cu iuteală. Oamenii schimbă informații la fiecare intersecție. O tânără cu vâl, care duce un drapel, în ciuda privirilor dezaprobatore ale femeilor din jurul ei – probabil nu aveau încredere în mine, femeia în albastru, taciturna –, începe să-mi povestească:

— Au deschis focul din Scorpion³... Cineva care mergea exact în fața mea a fost lovit în frunte. Am văzut un altul lângă mine împușcat în picior.

O umbră de tristețe îi trece pe fața dominată de ochii imenși.

— A MURIT, îmi închipui... Când ești împușcat în frunte mori, nu-i așa?

Indiferent ce se întâmplă, vacarmul crește; mă las purtată spre sursa împușcăturilor, care se înmulțesc, ca o barcă fără cârmă dusă de vijelie. Zgomotul înfricoșător al puștilor de asalt reverberează de la o clădire la alta. Noaptea seamănă acum cu o pânză zdrențuită, un ciur, o umbră nouă ce pare să clocotească în rănilor și găurile ei. Mă alătur mulțimii „fără deosebire de clasă sau de privilegii, toți uniți”, sudată într-un singur bloc ca să înfrunte salvele. Drapele turcești de toate mărimile, pe care unii le poartă înfășurate în jurul corpului ca pe un giulgiu... Simboluri pe care soldații lui Mustafa Kemal le-au abandonat milițiilor lui Recep Tayyip. E rândul lor să strige:

— Patria asta e patria noastră, statul ăsta e statul nostru!

Furia mulțimii crește pe măsură ce plouă cu gloanțe; alerg spre cazarma părăsită de Scorpion...

Acum, ghemuită la baza unui zid, între doi bărbați, probabil doi polițiști, cu capul în jos, între brațe, aștept.

Între salvele de arme automate și furia mulțimii enervate la culme... În mijlocul unui război mai adevărat decât unul real, dar a cărui realitate n-o evocă nici măcar pe cea a unui vis, un război căruia nu-i găsesc niciun echivalent, ca la capătul capătului lumii, în ținuturile ei cele mai sălbatice... Între imposibilitatea de a pleca și cea de a rămâne, m-am încovoiat ca un semn de întrebare care își îndoaie burta. Între pământ și piatră, între întunericul nopții și răutatea oamenilor...

* * *

(15 iulie, noaptea, Harbiye. O sută de metri mai jos, la radio, luptele durează de ore întregi, ambulanțele aduc tot mai mulți răniți... Lunetiștii desfășurați în jurul cazărmii împiedică pe oricine să traverseze bulevardul. Întinși pe trotuarul de vizavi, vreo două sute de oameni sunt țintuiți la pământ de o ploaie de gloanțe...)

Ghemuită la baza unui zid, cu capul între brațe, între doi bărbați, probabil doi polițiști în civil, aștept. Între salvele de arme automate și furia mulțimii enervate la culme... În mijlocul unui război mai adevărat decât unul real, dar a cărui realitate n-o evocă nici măcar pe cea a unui coșmar, un război căruia nu-i găsesc niciun echivalent, ca la capătul capătului lumii, în ținuturile ei cele mai sălbatice... Între imposibilitatea de a pleca și cea de a rămâne, m-am încovoiat ca un semn de întrebare care își îndoaie burta. Între noapte și zori, piatră și pământ, între întunericul nopții și răutatea oamenilor...

O explozie cumplită zguduie pământul, face să se cutremure orașul ca un panou pe jumătate smuls. La început, oamenii cred că e un bombardament aerian, cineva insistă să se tragă rachete...

— Uite, ăla care trece pe deasupra noastră e un F16! Urmărit de un F4! zice adunătorul de zdrențe – polițist, pe tonul unui instructor militar care pregătește un răcan.

Cu ani în urmă, pe când eram studentă la fizică, analizasem mecanica undelor care declanșează explozii atunci când se depășește bariera sunetului. Explozii în serie care înăbușă și vacarmul puștilor de asalt G3, insuportabil totuși, baroase uriașe care cad pe și în capul meu... Fisuri și breșe colosale se deschid în noapte, realitatea își revarsă preaplinul, ca apele unui torent dezlănțuit, se răspândește la întâmplare ca o ploaie de confetti.

În fundal, mai mult decât voci... Vocile celor care n-au putut să se adăpostească, n-au reușit să fugă... Zdrențe de întuneric întinse pe pavaj, lungi umbre nemișcate, agățate de frigul și umezeala zidurilor și, făcuți ghem în aceste umbre, câțiva oameni atât de înmărmuriți, încât pare că nici sângele nu le mai curge prin vene... Nu știu cum mi-a venit ideea, dar o sun pe mama, fără să mă gândesc nicio clipă ce oră e. E un alt timp, unde orele nu mai au valoare, unde nimic nu pune în mișcare acele ceasornicului... Vreau să aud o voce de departe, să mă agăț de acea voce ca să-mi recapăt controlul în cortul propriei mele nopți... Dar nu vreau să ascult ce zice. „Ce cauți acolo?”, mă întreabă ea oftând... (Doi câini vagabonzi, înspăimântați de explozii, trec în viteză prin fața mea, unul după altul, ca doi soldați experimentați, aleargă mâncând pământul, mai jos, spre centrul luptelor, chiar în mijlocul gloanțelor... Pe trotuarul de vizavi, un bărbat, o namilă de om, se ridică și, înnebunit de furie, urlă:

— O să rămâneți fără muniții până la urmă!

Își arată mâinile, palmele goale, strigând la soldații pe care îi zărește cu greu în întuneric: „Uitați-vă la mine, sunt neînarmat, dar am să vă distrug cu mâinile mele!”...

Doi afgani de 15-16 ani, cu care încercasem să vorbesc cu câteva clipe înainte, refugiată în spatele unui boschet pricăjit — „Se luptă turcii cu kurzii aici?”, mă întrebaseră ei —, se avântă înainte cu toată siguranța pe care poate să le-o insufle faptul că au scăpat dintr-un război mult mai violent, dar, după nici treizeci de metri, se adăpostesc într-o stație de autobuz, unde se culcă la pământ.) Nu știu ce să răspund, incapabilă să-mi atribui o misiune sau măcar o entitate.

Mă aflu în unul dintre unghiurile moarte ale destinului, un nod format din toate aceste drumuri care se suprapun la nesfârșit, fără lumină, fără ieșire și fără întoarcere, ca într-un coșciug... Nu mai există timp care să ducă până în Prezent, nu mai există timp care să treacă încet ca prin urechea unui ac și nimeni ca să-i asigure întinderea și durata pe baza clipei... Nu mai există nimic aici care să disocieze cuvintele unele de altele; toate în același ghem de umbră, cuvintele, ca și negația lor, se năruie și apoi se risipesc, nimic nu mai desparte speranța de disperare, a-ți fi frică de a nu-ți fi frică, a fi mort de a nu fi mort.

— Am văzut doi câini, alergau ca nebunii! strig în telefonul pe care îl țin strâns în mână. Am încercat să-i opresc. Mă rog, am vrut.

Jumătăți, rămășițe de fraze... Vocea uscată îmi transformă cuvintele în ceva indescifrabil ca hârtia arsă... Voi ajunge în cele din urmă să fac parte

din această poveste, sau poate că această poveste, acest montaj nocturn, va face parte din mine.

— LASĂ CAPUL JOS, SORĂ! De câte ori să-ți spun! strigă instructorul meu...

(Tot ce este istorisit aici e adevărat, toată această poveste e o poveste personală.)

* * *

„Mi-a salvat viața.” Mi-am spus de atât de multe ori asta, la persoana a treia singular și la trecut, încât nici nu mă mai aud zicând-o, o repet ca pe o parolă, caut o ușă de ieșire în noapte. Există momente în care realitatea pare foarte reală, dar numai din când în când... Anonime ca o fundătură și ca baza unui zid. Vor veni apoi poveștile și vor pune realitatea interminabilă – noapte, război – între ghilimele. Și această poveste, acest montaj nocturn, va umple noaptea, care se lărgeste ca o imensă plasă ruptă, cu vorbele și corpurile noastre, sperând să-i dăm astfel formă. Sigur nu era un adunător de zdrențe, ci un polițist hârșit.

— La pământ, la pământ, LA PĂMÂNT! urla el, arătând zidul la baza căruia ne refugiaserăm. (Asta era tot!) În noaptea aceea era singurul meu prieten și nici măcar nu m-am gândit să-i mulțumesc.

15 iulie, noaptea, cartierul Harbiye, în fața cazărmii. Chiar alături, la clădirea radioului, luptele care durează de ore întregi se apropie de sfârșit. Se strigă: „Predați-vă!”. Ambulanțele, pe care trăgătorii le lasă să treacă, aduc tot mai mulți răniți. De la prima trecere a avioanelor F16, cercul de foc care îi încheșta ca într-o menghină pe civilii de pe trotuarul nostru și-a slăbit strânsoarea. În mijlocul zdruncinăturilor și vacarmului bombardamentelor, eu „bat în retragere” pas cu pas, găsind adăpost în intrânduri, de la un copac la altul.

— Ai tehnică, soră! îmi zice instructorul în loc de rămas-bun...

Emoțiile și experiența revin doar după aceea, mult mai târziu. Sub o formă imposibil de recunoscut, ca un zaț de cafea răcit... Cresc și apoi cad, asemenea unor spini ce n-au putut găsi un colț din identitatea noastră unde să se înfigă. Timpul mă îmbrânțește în pas alergător departe de zidul la baza căruia mă refugiasem, împinge noaptea spre sfârșit. În zori, masca de umbră cade în fâșii, fără să dezvăluie niciun chip... Mă întorc ca o fantomă pe

străzile pe unde am venit, aceleași bulevarde, străzi cunoscute și familiare, dar parcă lungite, micșorate, deformate. Și, de parcă nu m-ar recunoaște nici ele, refuză să suporte această nouă povară, toată această epuizare... Ca și cum la fiecare pas mi-aș smulge piciorul dintr-un noroi negru și vâscos... Urmărită îndeaproape de răsuflarea unei creaturi malefice gata să atace, încerc cu disperare să grăbesc pasul, merg parcă pe papainoage... Încerc cu disperare să mă fac nevăzută, să mă pierd și să dispar în întunericul ce pălește, să mă amestec cu umbrele, cu piatra, cu pământul, să mă înfășor într-o ultimă bucată de pânză smulsă din zdrențele nopții... Ca și cum un necunoscut ar fi murit în brațele mele, dârdâi, trasă în jos de o greutate incomensurabilă, prinsă într-o strânsoare rigidă, dârdâi într-un mod de neconceput într-o noapte de iulie și habar n-am de când durează tremurăturile astea.

M-a ales de pe trotuarul de vizavi și se repede la mine. Un câine vagabond enorm, aproape de mărimea unui urs brun, cu blana în două culori – probabil o corcitură de ciobănesc anatolian –, cu botul negru și limba scoasă. Se vede că e obișnuit cu omul, caută un însoțitor, un tovarăș de drum. A înțeles și el că n-am să mă descurc singură în noaptea asta plină de pericole și de spaimă... Jucând la perfecție rolul de câine serios, galant și zelos, stabilește o distanță de un braț între noi și-și potrivește pașii cu pașii mei extenuați... Privește atent în dreapta și-n stânga și, înfruntând curajos potențialii dușmani și hărțuitori, se fălește că mi-a câștigat fidelitatea... (Amândoi suntem vlăstarele acestui drum, ale acestei călătorii nocturne în orașul zguduit ca un panou pe jumătate smuls.) Micile grupuri nervoase încolțite de avioanele F16 nu văd cu ochi buni o femeie care se plimbă singură pe străzi la ora asta. Îl trag lângă mine pe tovarășul meu de drum la fiecare intersecție; se miră că nu mi-e teamă acolo unde nu se simte miros de om. Și, de fiecare dată când întâlnim mulțimile urlând care agită băte și drapele, e rândul lui să se bage în mine. Nu vrea să fie mângâiat, poate i se pare ceva artificial și deplasat într-o astfel de noapte, cu excepția cazului în care tandrețea nu e mai mult decât o amintire dureroasă... Mă părăsește un moment, se duce să se joace cu alți câini și niște pisici, apoi, în fața centrului comercial Cevahir, sare în fântână. După câteva minute, când avioanele F16 depășesc încă o dată bariera sunetului într-un șir de explozii, îl regăsesc lipit de genunchii mei, ud leoarcă... La prima geană de lumină a dimineții, la ultima intersecție, ne despărțim. Pe furiș, ca doi războinici învinși care nu se pot consola că au supraviețuit, fără să-și ia rămas-bun... Asemenea unor supraviețuitori pe care marea domolită îi aruncă pe uscat

după ce furtuna s-a potolit, ne îndepărtăm în pas alergător, în direcții opuse, cu speranța că ne vom reîntâlni într-o zi în locul unde ne-am despărțit...

Soarele este deja sus pe cer, dar e ca și cum culoarea sângelui ar fi rămas spânzurată de un cârlig la orizont. (Pe pod au început linșajele.) În loc să înceapă o nouă zi, pare că noaptea continuă și se prelungește... Venită de la un soare mai îndepărtat și mai rece, lumina nici nu încălzește, nici nu consolează, nu promite nimic vieților care au fost salvate sau pierdute.

- [1.](#) Pe 12 septembrie 1980 a avut loc în Turcia o lovitură de stat, în urma căreia la conducerea țării s-au instalat forțele militare.
- [2.](#) Aluzie la mișcarea de protest din 2013 împotriva distrugerii parcului Gezi din cartierul Taksim.
- [3.](#) Jeep mic, blindat folosit de armata turcă.

Ziarul nostru

Exact când am plecat de-acasă a început din nou să plouă și pare că o să se întetească. Dar n-am urcat înapoi să-mi iau umbrela. Ca să ajung în centru, pe malul lacului, am nevoie cam de o jumătate de oră. În fiecare zi, merg o jumătate de oră, coborând străduțe în pantă, pe lângă linia de tramvai și mă opresc la singurul chioșc unde se găsește „ziarul nostru”. Mi se înfățișează un spectacol care ar putea fi descris cam așa: copaci foarte înalți, plantați în mijlocul unor grădini mari, îngrijite, imobile cochete pe care le-ai crede tot timpul pustii și coline verzi cu pante line, care delimitează din toate părțile orizontul... Maroniul trist, bătând în violet al munților care se ivesc brusc și dispar apoi în ceață... Mirosul de pământ reavăn. Duminică, zăpada a acoperit magnoliile, ale căror flori se deschideau vesel, aproape zgomotos. S-ar zice că se sprijină împletite unele de altele, liniștite parcă după ce au văzut „realitatea” unei vieți – sau minciunile ei – în care se avântau cu veselie, pe care o vâneau cu pasiune.

Ajung la prima intersecție și mă opresc acolo unde fac popas în fiecare zi, în speranța că o să dau ochii cu mine. În fața vitrinei încântătoare a unui magazin de animale de companie... Acolo, într-o colivie mare și confortabilă se află trei peruși care așteaptă de luni de zile un cumpărător. Ca o sfidare adresată culorilor sobre și armonioase ale orașului, unul e galben-auriu, altul albastru-cian, iar al treilea verde ca jungla... Papagalul albastru, nervos și poznaș, țopăie cu plăcere pe loc, cel galben este destul de fragil, timid și delicat, iar cel verde e chiar simpatic. În fața vitrinei, încerc să prind privirea propriei mele reflexii și, ca în fiecare zi, mă gândesc la închisoare.

Dacă proprietarul magazinului, un bărbat ursuz, cu privirea piezișă, care împiedică, folosind perdele și alte filtre, comunicarea cu păsările, ar putea să-și ia inima în dinți și să vină să-mi vorbească... Dacă ar putea să vină să mă întrebe de ce stau atât de mult acolo, în ploaie, în fața vitrinei... Atunci,

luându-mi și eu inima în dinți, i-aș spune că „mă gândesc la închisoare. Știi, aveam un prieten care creștea peruși în închisoare... Asta mi-a spus-o alt prieten. Era condamnat pe viață, avea cancer... Acum câteva zile am citit în ziar, în ziarul nostru, că a murit”. Dacă măcar ar veni să mă întrebe de ce stau acolo în ploaie, de ce vorbesc cu păsările, bărbatul acela cu privirea piezișă... I-aș spune: „Alt prieten de-al meu... Era în închisoare. Slavă Domnului, a fost eliberat! L-am sunat de mai multe ori, dar n-am reușit să-l prind la telefon. Sper că și fiul lui va fi eliberat curând...”. Sau, fără să-mi pese dacă mă ascultă sau nu, i-aș povesti ore în șir: „Cu ani în urmă, când m-am întors în țară, în închisori au început grevele foamei. Apoi, câțiva ani mai târziu, când am început să scriu articole pentru presă... Au murit mulți oameni. Am încercat să scriu despre asta, despre foame... Astăzi, după 59 de zile, presa tace, dar moartea continuă să dea târcoale...”. Papagalul de culoarea junglei e chiar simpatic, își întinde ciocul spre mine ca și cum i-ar fi foame, printre gratiile coliviei și perdelele de mărgelă din plastic. Totuși, am mâinile goale și el știe foarte bine asta.

Proprietarul magazinului nu pune nicio întrebare, întoarce spatele și pleacă. Plouă și mai tare, apa îmi șiroiește pe ochi. Stau în fața unei vitrine care se pierde în întuneric, în fața unei vitrine pline de accesorii pentru câini, ca și cum m-aș cufunda în copilăria mea. Poate că acolo, în pădurea copilăriei... O picătură mare, grea și întunecată: ceea ce n-ar putea fi povestit... (Când eram mică, îmi era teamă de păsări. Ani de zile mai târziu, cineva, pe care l-am pierdut de atunci, m-a învățat să vorbesc cu ele. Vizitele în închisoare m-au învățat și mai mult despre asta. Astăzi mi se pare că păsările mă ascultă.) O pasăre, cu penele ei verzi ca pădurea din care am scăpat teafără pe vremuri, și-a pironit ochii într-ai mei, întinde ciocul ca și cum ar vrea să mă consoleze, tace...

Îmi văd de drum. Orașul, mulțimea, malurile lacului... Ajung la chioșc, dar ziarul nostru nu-i.

* * *

O istorioară adevărată.

— Cumpăr ziarul vostru în zilele în care scrii în el, zice o voce la telefon. Îl găsesc doar la tutungeria de pe bulevard. Patronul se duce să-l aducă din fundul magazinului, ca și cum ar fi un produs ilicit... Săptămâna

trecută, pe când căutam portofelul ca să cumpăr ziarul, s-a apropiat de mine un tânăr din sud-est. Căuta de lucru în clădire... Și mi-am dat seama că-mi uitasem portofelul. Roșie la față de rușine, am întrebat cât costa ziarul; îmi mai rămăsese în buzunar ceva mărunțiș. Tânărul m-a privit, apoi a privit ziarul. „Sora mea, asta-i tot ce mi-a mai rămas”, a zis. „Ia să-ți citești ziarul...” Mi-a dat 25 de centime. Îmi era rușine și, în plus, aveam cardul la mine, dar, mă rog... Numai că eu nu l-am putut ajuta. Poate că n-ar fi acceptat. Dar nici măcar nu i-am propus, eram foarte obosită și jenată... Uneori avem gânduri confuze, înțelegi...

— Înțeleg, am răspuns scurt. Îmi dai voie să scriu toate astea?

Despre memoria gropilor comune

Mi-am spus deja părerea despre diferitele mele lecturi personale, sociale, literare, didactice etc., inspirându-mă dintr-o ultimă intuiție a lui Shakespeare. Tocmai atunci când se apără, oamenii dezvăluie adevărata natură a chipului și a acțiunilor lor, și tocmai sub pretextul că se spală de „crimele” lor ajung să le comită pe cele mai reale și mai atroce dintre ele.

Cât ai clipi și sub pretextul deseori invocat că era politic, nu juridic, am transformat votul pentru un parlament îndepărtat într-o oglindă întoarsă spre profunzimile sufletului nostru. În această oglindă, pe care nu reușim nici acum s-o privim în față, putem să vedem tonele de ruine fumegânde ale unor orașe bombardate luni în șir de tancuri, cadavre anonime, dezmembrate, în descompunere, și să simțim un miros greu de putreziciune care se macerează în străfundul sufletului nostru. Citez aici unele declarații ale celor „mai înalte figuri” din statul nostru: „minciuna istorică a unui verdict nul”, „lege imorală”, „insultă adusă preaiubiților noștri strămoși”, „rasiștii lobby-ului armean”, „executanții statului german profund”, „trădătorii metiși”... Când căutăm în ea doar urmele măreției noastre și acel eroism ademenitor care interzice orice cercetare a faptelor și a obiectivității lor, „Istoria” este un afront cumplit adus istoriilor și nenorocirilor indivizilor... Mari gropi comune ale memoriei noastre colective, unde se înghesuie claie peste grămadă trecutul și prezentul, călăii și victimele... Această capacitate extraordinară de a răspunde prin absență și de a ne spăla pe mâini în privința distrugerilor, masacrelor și catastrofelor pe care le-am săvârșit...

Întrebarea pe care nici măcar n-au curajul s-o pună aceste inteligențe, care rămân la nivelul de a ști cine e acuzatorul și dacă acesta poate să dovedească ce se afirmă, pe scurt, la nivelul lui „ești cu noi sau împotriva noastră”, este: Care e ADEVĂRUL? Chiar știm cine sunt acei morți îngropați la temelia imobilului de la al cărui balcon zbierăm?

Deși conceptul de rasă a fost inventat de Europa, e un sofism grosolan să zici că în Turcia n-a fost și nici nu va fi vreodată rasism. (Puneți-le întrebarea îndeosebi „negrilor” din această societate.) Găsirea unei definiții definitive a rasismului, distingerea lui de „naționalismul” de care e strâns legat, analizarea trecerii de la un rasism „frenologic” la un rasism cultural, aproape fără rasă, examinarea legitimă a poziționării grupurilor religioase, naționale, etnice – și, bineînțeles, profesionale – în structura ierarhică, deci a relațiilor dintre rasă, națiune și clasă, toate acestea n-ar putea fi rezolvate într-un singur articol de ziar. (Cu puțin timp în urmă am încercat să abordez „problema rasismului” legând-o de cea a identităților „kurdă” și „turcă”, de antisemitism și de lupta pentru egalitate a oamenilor de culoare, de militarism și problema războiului.)

Și, cu toate că sunt opuse din multe puncte de vedere, mă gândesc să scriu despre legăturile existente între rasismul inherent tezelor asimilaționiste și „rasismul de respingere” (excluziune, distrugere, purificare), care pot să-și dea mâna și să coabiteze. Astăzi, într-o țară în care statul urlă „batarzi de lapte, batarzi de sânge”, mi-ar plăcea să-l cunosc pe cel care mai îndrăznește să creadă că rasismul nu există.

Am smuls rădăcinile unui popor care trăia pe aceste meleaguri de mii de ani. Am comis orori pe care cei care le-au trăit și le-au supraviețuit le cunosc sub numele de „Marea Catastrofă”. Poate că nu trebuie să judecăm trecutul după criteriile prezentului, dar tăcând și făcând pe surzii nu facem decât să perpetuăm crima noastră originală. Și facem pe surzii nu numai în privința evenimentelor din 1915¹ și 1938², ci și în privința celor de astăzi...

¹. Aluzie la genocidul armenilor.

². Aluzie la masacrul de la Dersim, în care au fost uciși aproximativ 40.000 de kurzi zaza.

Victim(izat)ă

Era un avocat din Dersim, care folosea cuvintele ca pe niște cartușe și nu trăgea niciodată cu gloanțe oarbe. Avea sarcina să apere o turcoaică moartă în urma a ceea ce părea a fi o operație la uter fără anestezie și, într-o țară vădit ostilă față de imigranți, împotriva unui noian de aroganță, obținuse prima victorie juridică. În cazul meu, pledase că procesul îmi fusese deschis din motive morale. Eram la capătul puterilor și, din cauza statutului meu de scriitoare recunoscută în Europa și respinsă în propria țară, mă temeam de dimensiunile pe care le putea căpăta evenimentul și, în plus, pentru prima dată mi se cerea iertare. „Sub pretextul că nu vreți să vă faceți rău, nedreptățiți toate victimele.” Revenirea la cuvântul „victimă”, pe care nu-l mai rostisem de trei ani, însemna să scot un țipăt izolat... După cum auzim deseori, „victimele” ori se închid în tăcere, ori țin discursuri interminabile și delirante. (Oscilez între aceste două extreme.) Să reprimi în tine însuși victima înseamnă într-un fel să cooperezi cu sistemul care colaborează la eliberarea traumelor, la eliberarea lor prin ștergere sau prin clasificare ierarhizată... Sunt testate în permanență cinstea și nevinovăția „victimei”. Dar a face victima să vorbească, la fel ca a vorbi în numele ei, nu are alt efect decât să inviți din nou trauma, în realitatea sa interioară și exterioară, și să-l transformi într-un obiect al curiozității, cum sunt muștele acelea prinse în chihlimbar. Or, oamenii, când se ard sau se tem, țipă.

„Rețeta” mea personală – nu încapă îndoială că nimeni n-ar putea să-l învețe pe altul cum să-și exorcizeze traumele – este să abordez fiecare existență cu simțul destinului... Literatura începe tocmai cu acest simț al destinului. Această cupă cu care iau din oceanul amar al lumii noastre, și mai ales al propriei noastre geografii, dacă mi-a permis să gust din amărăciunea celuilalt, atunci n-a fost băută în zadar. Dar pot oare cu adevărat să spun că nu le fac niciun rău victimelor despre care am vorbit sau pe care le-am trecut sub tăcere și că, încercând prin suferința lor să

exprim în cuvinte suferința întregii omeniri, știu că trebuie să-i opun empatie, respect, un simț al dreptății? N-am alt răspuns decât acela de a întreba victima, privind-o drept în ochi.

Dacă o „scriitoare”, în momentul publicării primului său roman în Franța, ar mărturisi că în țara ei publicațiile scriu cu litere de-o șchioapă despre ea pentru că „nu poartă sutien”, aş avea îndoieli serioase în privința sănătății sale mintale. Un „scriitor” ale cărui texte și cărți sunt traduse în peste douăzeci de limbi, cu atât mai mult dacă scrie cronici, nu poate să verifice, să contrazică, nici măcar să ceară să i se traducă și să citească tot ce se spune despre ce a scris sau a trăit. Cine ar refuza să apară pe prima pagină pentru cărțile și premiile sale, să se vadă comparat cu scriitori de calibrul lui Artaud¹ etc.? Dar dacă mass-media se ocupă de probleme omenești cum ar fi arsurile, chirurgia, hemoragia, pe care le întâmpină cu o suspiciune insuportabilă, nu e vina mea, eu sunt prizoniera ei. Aceeași scriitoare povestește că, tot auzind cum se repetă întruna, ani de zile, pe stradă și de la tribună, aceleași lucruri despre corp, mizerie și sexualitate, a ajuns să facă din ele subiectul scrierilor sale și își asumă responsabilitatea. Ba chiar a crezut de cuviință să vorbească despre asta în presă ca să „atrage atenția” asupra unei cărți scrise împotriva ei... Ea afirmă că trăiește într-o societate atât de desprinsă de realitate, încât e incapabilă să se întrebe „cine e victima”.

Dezvăluind deodată cât de găunos sună, mai ceva decât un castron gol, moartea socială, titlurile, prestigiul, identitatea și alte avantaje pe care le obține în zilele noastre fiecare persoană care abordează problema kurdă, te eliberezi. Chiar în societățile comunitare, chiar într-un mediu care se preocupă mai mult să știe cine vorbește decât ce spune, „e unul de-al nostru, nu-i așa?”, vocea răgușită a adevărului sfârșește întotdeauna prin a se auzi. (Dacă vocea minciunii nu ar fi atât de puternică, oare toată lumea ar behăi atât de tare?) Tuturor celor care au dezvăluit rapoartele, documentele și mărturiile despre ceea ce s-a petrecut la Cizre² și care cred că n-au fost auziți le spun numai atât: „răbdare”.

Rutherford ar fi descoperit nucleul atomic observând cum ricoșau particulele cu care bombardase o foiță de aur. „Ca și cum, dând foc unei bucățele de hârtie, mi-ar fi sărit în față un obuz”, zicea el. Dacă se întâmplă cumva ca obuzele proiectate pornind de la o bucată de hârtie să se întoarcă în această țară la destinul lor de lucru scris, atunci trebuie să privim noi

înșine ce s-a întâmplat cu nucleul pe care l-am zguduit. Omul este în măsură să înfrunte adevărul. Și când știe să înfrunte adevărul, când știe să privească în față victima, eterna victimă, este curajos.

[1.](#) Antonin Artaud (1896-1948), poet, dramaturg, eseist, actor și regizor francez.

[2.](#) Oraș din sud-estul Anatoliei, bombardat, incendiat și cucerit de armata turcă în urma înfruntării dintre statul turc și Partidul Muncitorilor din Kurdistan.

Jurnalul fascismului: astăzi

O zi fără început și fără sfârșit, încă o zi... Ca o virgulă pusă la întâmplare între două fraze lungi, între trecut și prezent, care-și așteaptă în tăcere punctul de ancorare... Două fraze imense, monotone, care se repetă una pe alta... Fără să se poată spune cum au ajuns acolo, cum s-au rătăcit fără întoarcere, nici de ce se vor pierde din nou, încă o dată... Fără să lase deloc impresia că nu vor reuși nicicând... Două cuvinte prinse în plase care plutesc în derivă pe suprafața tulbure a ceea ce numim viață și pe care le-ai tras afară din cețurile nesfârșite ce ascund țărmul și apele. Și care sună în gol, făcând să izbucnească râsul enorm al infinitului, gata să-ți spargă timpanele... „Trecutul” pe care l-ai smuls cu mâinile goale din tenebrele stâncilor și ale adâncurilor, dar fără să-l poți aduce la suprafață, și care ți se scurge printre degetele înghețate, singurul tău trecut, un noroi mut și rece ca gheața... Dar exact acolo, ca o armată ale cărei baionete ar scânteia în soare de cealaltă parte a fluviului, „viitorul” stă gata să se năpustească pe malul opus... Și secunde, zilele, astăzi, care se scurg din el, șiroind parcă dintr-o spărtură ce n-ar fi fost astupată... Viața, care seamănă cu o rană a cărei durere izbucnește când se închide, sau poate pur și simplu absența acestei vieți a cărei prezență se manifestă numai în durere...

Zile de crimă... Cruzime, lacrimi și sânge. Cuvinte care acum nu mai sunt cele ale „temelor” marșurilor uitate, legende și „mari povestiri” pe care nimeni nu mai e obligat să le citească sau, dimpotrivă, cele ale „subiectelor” de nenumărate ori văzute, citite și recitite ale știrilor, dar cuvinte care sufocă și întunecă orizontul real, dezvăluind licăririle, umbrele și culorile vieții noastre zilnice... Ca și cum am avea încă multe cuvinte de spus, dar ne lipsește vocea ca s-o facem. Ca și cum această voce care răsună în gol, dornică totuși să povestească, să explice și să enunțe, n-ar mai fi a noastră, ca și cum de acum înainte nici tăcerea, care a luat locul tuturor acelor strigăte foarte reale pe care nu le-am putut scoate, nu ne-ar mai aparține...

Străngerile de mâini ne sunt mai moi și mai scurte și, cât ai clipi, construim sintagme familiare, apoi le oferim și mai repede... Și repetăm întruna, cât putem mai bine și cu orice ocazie, că „am trăit zile cumplite” – repetăm asta și ne consolăm. Strigătele noastre – „existăm, suntem aici” – se pierd în ecouri tot mai îndepărtate, se pierd și rămân fără răspuns. Asemenea unor păpuși de porțelan proaspăt revopsite, ne arătăm unii altora fața cea mai dură, dar se pare că nimeni nu mai știe să ne privească în adâncul ochilor... Pline de deprimarea celor care au văzut deja totul, privirile se pierd în depărtare, apatice, descumpănite, incredule... Oglinda le reflectă de fiecare dată mai aride, mai inumane... Ochi goi și morți, cuvinte goale și reci, inimi moarte de frig... Ca și cum sosia asta urâtă a noastră ar refuza să capete formă, deși e înzestrată cu fața pe care o reflectăm spre propriul trecut și o prezentăm viitorului, ca și cum am fi dat-o la schimb pe un fel de neant... Și părăsim aceste zile ușurel, așa cum fugi în vârful picioarelor pe un culoar de spital... Ca și cum am merge în niște zori cenușii interminabili, în ceață, într-un purgatoriu, într-o cămăruță elastică cum e limba, ca și cum am merge într-un loc unde nu mai pot ajunge acum nici chemările, nici strigătele.

Apăsarea strivitoare de a trăi și de a scrie în aceste zile când oamenii – printre care răniți și copii – sunt arși de vii în beciurile în care sunt asediați... Apăsarea cumplită a cuvintelor care se substituie vieții și a tăcerii care învăluie aceste cuvinte... Hău fără fund, omniprezent, în trecut, în viitor, azi... Degeaba ne ferim privirile, la această adâncime nemăsurată hăul nu deosebește privirile noastre de ale lor. În tăcerea frazelor și a istorisirilor al căror subiect s-a rătăcit, în tăcerea veșnică a tuturor acestor vieți și istorii amputate, el scrutează, așteaptă și, în ceața nesfârșită, vine peste noi.

Poate că într-o zi, privind în urmă, vom spune că „fascismul chiar era în regulă!”, acoperind cu un strat proaspăt de vopsea cicatricele adânci care smălțuiesc fața unei păpuși de porțelan...

Acum nici tăcerea nu-ți mai aparține

„La ceasul la care zarurile lovesc pământul, la ceasul la care paloșul lovește armura, la ceasul la care, întâlnind ochii străinului, ochii sufletelor muribunde se umplu de iubire... La ceasul la care, privind în jur, nu vezi decât picioare smulse, mâini moarte și ochi care se sting... La ceasul la care de acum înainte ți se va refuza chiar și moartea...”

Oare nu acesta este ceasul în care trăim? Trupuri smulse, arse, vârate în saci de moloz, picioare, labe ale picioarelor, membre împrăstiate, îngrămădite unele peste altele, brațe prinse într-o ultimă și absolută îmbrățișare, mâini moarte care nu mai aparțin nimănui... Trupuri omenești sfârtecate, suflete omenești sfârtecate... Ochi mai morți decât morții... Cuvinte pe care patima urii și a puterii le-a făcut bucățele, le-a sfâșiat... Oare chiar este „ceasul nostru” în aceste zile prin care trecem? „Tu ai datoria să strigi tare”, continuă poemul, un strigăt puternic pe care n-ai știut să-l auzi, pe care nu-l vei auzi... Și încheie:

Acum nici tăcerea nu-ți mai aparține,
În acest loc unde morile s-au oprit.

Sobru, personal, simplu: nu vreau să fiu complice. Nu vreau să fiu complice la aceste rafale de gloanțe care se abat asupra unor femei, copii și bătrâni ce încearcă să iasă din dărmături, cramponați de un drapel alb. Nu vreau să fiu complice în cazul acestui maxilar ars în întregime care îi aparține unui copil de 12 ani găsit într-un beci. Nici în cazul acestui sac de moloz pus jos cu vorbele „acesta este tatăl tău” sau „acesta e copilul tău”, „în jur de opt kilograme de oase și de carne”... Nici în cazul sorții atroce impuse acestei mame care așteaptă de săptămâni în fața unui spital repetând: „O bucățică de os mi-ar alina suferința”... Nu vreau să fiu complice la asasinarea oamenilor, nici la asasinarea cuvintelor, adică a adevărului.

* * *

Din cauza unor probleme mai presus de puterile mele, nu mi-am trimis textul la ziar în ziua stabilită. Săptămâna aceasta m-am încăpățânat să scriu, chiar mai târziu, chiar prea puțin, chiar cu prețul uzurpării unui loc care revenea altora. Pentru libertatea de gândire și de exprimare (devenită repede subiect de ironie), 22 aprilie a fost, ca să mă exprim politicos, o zi „critică”. Ziua audierii preliminare a lui Can Dündar¹ și a altor patru profesori universitari arestați și judecați la Tribunalul Çaglayan... Tribunalele sunt locuri reci și sinistre; ne oferă spectacolul unei închisori enorme de unde nimeni nu evadează niciodată, al unei balanțe pe talerele căreia apasă în egală măsură nedreptatea... Dar în spate, pentru cei care intră pe ușa condamnăților... Când pătrunzi pe ușa aceea, cade pe tine toată întunecimea lumii... Presiunea și întunericul sporesc și suntem obligați să învățăm solidaritatea... Voi încheia cu un text pe care Meral Camcı² ni l-a trimis din închisoare la 1 aprilie.

Voi, afară, și noi, înăuntru, să continuăm lupta! Se pare că va dura, dar vom înainta piatră cu piatră. Va veni o zi în care pentru noi, pentru forțele muncii și ale democrației și pentru toate popoarele, pacea, egalitatea și libertatea nu vor mai fi o revendicare și vor deveni adevărul nostru. Afară, ca și înăuntru, nu suntem singuri.

Cu toată solidaritatea și dragostea mea...

* * *

Apărut cu întârziere din cauza unor probleme mai presus de puterile mele, textul din 22 aprilie începea cu cuvintele lui Seferis, sub același titlu:

La ceasul la care zarurile lovesc pământul, la ceasul la care paloșul lovește armura, la ceasul la care, întâlnind ochii străinului, ochii sufletelor muribunde se umplu de iubire... La ceasul la care, privind în jur, nu vezi decât picioare smulse, mâini moarte și ochi care se sting... La ceasul la care de acum înainte ți se va refuza chiar și moartea...

Și noi? Noi, martori descumpăniți ai acestor zile de oroare, ai acestei barbarii fără seamăn, când încercăm să străpungem cu privirea întunecimea cu care ochii noștri n-au putut să se obișnuiască și care ne împresoară peste tot... Mormintele, morții unii lângă alții, morți tineri aliniați sub panouri de lemn pe care e inscripționat doar un număr... Trupuri omenești etichetate în grabă, vârate în saci de moloz... Oase omenești dizolvate, arse, labe ale

picioarelor smulse, picioare tăiate... Brațe de tinere lipite inseparabil unele de altele, înlănțuite într-o ultimă și supremă îmbrățișare... Mâini fără proprietari întinse spre ultimele secunde ale vieții... Corpuri sfărtecate, îngropate parcă sub temelii ale altei epoci... Suflete sfărtecate, cuvinte în zdrențe, ochi mai morți decât morții... Și singura rămășiță dintr-un copil, dintr-o copilărie care a durat 12 ani: osul înnegrit al unui maxilar, ars până la dezintegrare – cine știe de ce fel de flacără –, zăcând la intrarea unui beci impregnat de mirosul trupurilor arse de vii... Os de craniu, tare și solid, ținând piept propriei vanități, ca un simbol al acelei tăceri negre care ne împresoară... Și care continuă să vorbească în numele a tot ce e pierdut, în numele nostru al tuturor, în timp ce noi tăcem... „Tu ai datoria să strigi tare”, continuă poemul, un strigăt puternic, ră tăcit pe care n-ai știut să-l auzi, pe care nu-l vei auzi...

Un vers din a doua gimnopedie: „Am ridicat aceste pietre cât am putut... Am iubit aceste pietre cât am putut... Aceste pietre, destinul meu”. Și sfârșitul poemului: „Acum nici tăcerea nu-ți mai aparține, în acest loc unde morile s-au oprit”.

Dacă nu numai morții noștri, ci și propria noastră moarte ne este confiscată... Dacă nu numai micile noastre vieți individuale sunt încolțite în beciuri... Dacă sunt arse, îngrămădite și stropite cu benzină toate cele care ne dau un sens, toate cele cărora le dăm numele și sensul de „viață”... Dacă e distrusă cu arme grele bolta visurilor noastre, dacă salvele de gloanțe sfărtecă cuvintele formate de sângele mileniilor... Dacă nici măcar nu mai suntem în stare să scoatem ori să auzim un singur strigăt... Dacă nici măcar această tăcere nu ne mai aparține...

* * *

Ce mulți eram vineri la Çaglayan! Nu eram chiar atât de singuri pe cât credeam, pe cât se zicea! Dansurile, tobele, cântecele și chiar un *Bella Ciao* care, după ce la început ne-a descumpănit, fără să-i afecteze prea mult pe cei tineri, a fost reluat în cor... Trebuie să ne continuăm „Veghile pentru libertate”: în anul care a trecut au fost arestați nu mai puțin de opt corespondenți și doisprezece jurnaliști de la agenția DIHA, au fost asasinați patru jurnaliști, au fost deschise sute de anchete și de procese. Turcia a căzut pe locul 151 din 180 pe lista cu privire la libertatea presei întocmită

de organizația Reporteri fără Frontiere, aflându-se într-o situație mult mai gravă decât numeroase țări din Asia și Africa.

Să apărăm libertatea și pacea, nu crima, nici eroismul, aceasta este datoria noastră... Și mai mult decât atât, să restabilim semnificația sacră pe care au pierdut-o aceste cuvinte... Atât cât putem... Iar a nu fi complici ai acestor asasinate este mai mult decât un drept și o datorie, este însuși sensul existenței noastre... Aceasta e „piatra” pe care o ridicăm și o iubim cât putem, destinul nostru.

1. Redactor-șef al publicației de centru-stânga *Cumhuriyet*. După ce ziarul a publicat fotografii și texte referitoare la armele trimise de guvernul turc luptătorilor din Daesh, Can Dündar a fost arestat sub acuzația de spionaj, apartenență la o organizație teroristă și divulgare de documente.
2. Profesoară universitară, Meral Camcı a fost concediată și ulterior arestată deoarece s-a numărat printre semnatarii unui apel la pace care cerea încetarea bombardării teritoriului kurd de către forțele turce.

Un cuvânt care refuză să tacă

După ce și-a căutat cu răbdare drumul prin mahalalele sacrificate și uitate ale orașului, la sud de fluviu, trecând prin cartiere lăsate în voia sorții, o soartă care ezită între expansiune și descompunere, la cotitura uneia dintre străzile noroioase și sinistre, un vizitator găsește în cele din urmă clădirea pe care o căuta. În ciuda nenumăratelor tencuiri succesive și cu toate că a fost restaurată cu mare grijă, este o clădire destul de urâtă, cu aspect grosolan, ca și cum fiecare restaurare ar fi urâtit-o și mai mult, făcând-o ceva mai puțin vizibilă. După mai bine de șaizeci de ani de la noaptea aceea în care mașinile fuseseră demontate în secret, iar a doua zi, dimineața, fuseseră duse, odată cu muncitorii care erau trimiși la moarte, spre un loc mai sigur, fosta fabrică, în cursul altei nopți, de data asta cu paiete și cu Oscaruri, a ajuns celebră pe mapamond. Fosta fabrică de email a lui Schindler, om de afaceri competent, șiret și scrupulos, este astăzi „Muzeul Ocupației și Persecuției”. Un muzeu al umanității dedicat rezistenței.

Anii '40... Armatele naziste, tancurile, paradele militare, defilările... Fotografii, uniforme, arhivele, zgomotul bombardamentelor... O lovitură bruscă într-o ușă de fier, un zgomot de încuietore, horcăitul înăbușit al victimelor... Carcera... Șaptesprezece persoane înghesuite într-o încăpere întunecoasă din ghetou. (Unul dintre puținii copii care au scăpat cu viață din acest ghetou, ale cărui ziduri par să fi fost construite ca să amintească de pietrele de mormânt, este regizorul Roman Polanski.) Solul de pietriș al lagărului de concentrare din P\azsów...

Pe culoarele lipsite de lumină, între zidurile ce par tot mai groase la fiecare pas, o inscripție, un ordin, brusc, îl face pe vizitator să tresară: AFARĂ! Vocea continuă discursul pe un ton rece, oficial și superior, punct cu punct și presărat cu termeni juridici – ca și cum s-ar adresa unor copii –, ajungând să spună, cu ironia cea mai feroce, că „acolo veți afla ce li se

întâmplă unor oameni ca voi!”. Deodată se aud urlete; ordinele, tropăitul cizmelor, lătrăturile câinilor fac încăperea să se cutremure.

Povestea „profesorilor din Cracovia” care se revoltaseră împotriva cruzimii naziste și a căror detenție este evocată ne permite să înțelegem în câteva minute ce au fost atât nazismul, cât și o celulă de închisoare și un ghetou. Vizitatorii, albi la față, iau o hartă la întâmplare, apoi, pe măsură ce străbat lagărul de concentrare, descoperă, la limita suportabilului, povestea unuia dintre acei profesori universitari curajoși și onorabili. Recensămintele, foamea, loviturile de bici, frigul, bolile și, uneori, moartea. Oprimarea, cruzimea, rezistența...

Nu mai e nimic de adăugat. Pentru că doreau pacea, pentru că au declarat că nu vor să fie complici la crimele cumplite pe care ea le comite, Turcia anilor 2010 a aruncat în închisoare patru profesori universitari la un „ordin venit de sus”. Ca să găsim asemenea fapte în lunga istorie a oprinderii, trebuie să ne întoarcem în timp la perioada nazistă, la Polonia ocupată!

Aș vrea acum să-i salut pe Esra, Muzaffer, Kıvanç și Meral cu această frază: Libertatea este un cuvânt care refuză să tacă.

* * *

Concepute inițial ca o revendicare pacifistă, apoi transformate repede în luptă pentru apărarea libertății de exprimare, „Marșurile pentru libertate” continuă și acum la Silivri și la Bakırköy. Pe 30 martie, scriitori, jurnaliști, artiști, cu toții eram la Silivri! Miercurea aceasta, o echipă formată în principal din realizatori va merge la Bakırköy. Voi continua să relatez tot ce se întâmplă la „Veghile pentru libertate”, atât în spatele, cât și în fața gratiilor – mai este oare vreo diferență între cele două?

Pădurea nocturnă

Se întunecă devreme, ploaia se preschimbă în viscol. Vântul aspru al stepei se învoldurează deasupra oraşului şi a văii acoperite deja de zăpadă. Iarna lungă din Europa de Est, aspră şi nemiloasă... Scăderi bruşte de temperatură, furtuni, frig insuportabil, întuneric.... Ore şi ani împietriţi într-o noapte devenită bloc de cristal. Lume cu orizonturi îndepărtate şi ceţoase, aproape imaginare, în letargia opacă şi apăsătoare a unei ierni ce seamănă cu o comă. Viaţa, retrasă cât mai departe în ea însăşi, trasă înapoi, spre interior, spre propriile străfunduri. Stelele nu se văd şi luna se iveşte dintre norii grei şi înfricoşători ca o rană violacee, o băltoacă de sânge care picură, apoi se coagulează în bandaje de pânză. Un ochi injectat de sânge, pupila spartă, care încearcă anevoie să se smulgă din întuneric, dar a cărei privire dată peste cap, plină de durere, refuză să vadă. Nu spune nimic, nu dă niciun răspuns.

Merg în noaptea rece, sinistră şi terifiantă, în tăcerea îngheţată. Sunt singură în pădurea spectrală. Ca ultima supravieţuitoare de pe pământ, ca o mică rană ivită dintre bandaje... Copacii, uscaţi şi goi, şi-au pierdut memoria odată cu frunzele; disperaţi, au renunţat să mai fie ei înşişi, să-şi amintească, să se întoarcă spre lumină... Cu degetele lor lungi cu gheare, invocă un timp imaculat, în care zilele şi anotimpurile nu mai există, un timp redus la o pură aşteptare. Pură aşteptare, zadarnică aşteptare... Merg pe urmele unei voci, ale unui cuvânt care va eclipsa noaptea. În drum spre adâncurile pădurii nocturne... Nu se vede nicio stea; s-ar zice că toate cuvintele se risipesc în tăcere asemenea unor cristale de gheaţă pe care le împrăştie răsuflarea mea; amintirile, existenţele şi emoţiile odihnesc inerte şi fără viaţă sub stratul gros de zăpadă. Nu mai simt decât frigul şi degetele mele, îngheţate, nu mai pot să ţină nimic, noaptea se întunecă pe măsură ce merg, morţii mei se retrag în mormintele lor şi dârdăie...

Merg la marginea unui oraș din Europa de Est, într-o seară de luni. (Mă așteaptă camera mea caldă și luminoasă, foile albe, notele, articolele, textele... Despre atentatele de la Paris, despre criza emigranților, despre discursurile pline de ură... Politica, posibil antidot pentru singurătate și întuneric...) Deodată, o pasăre cade dintre crengi, parcă dezechilibrată în somn, și moare fără un țipăt.

Continui să merg, poate am să-mi petrec viața alergând după un cuvânt sau, smulsă brusc dintr-un ultim vis în căutare disperată de amintire, o să cad și n-o să mă mai ridic.

Într-o clădire în flăcări

Să fii blocat într-o clădire în flăcări... Împotriva a ceea ce se crede – sau a ceea ce credeam eu –, clădirile nu sunt înghițite instantaneu de flăcări enorme, ci, de cele mai multe ori, ard la foc mic, încetișor, bucată cu bucată, începând astfel o lungă și dureroasă reglare de conturi cu moartea sau cu viața... Ezitări, regrete, întrebări... Indiferent de prețul ce trebuie plătit, dorința de a rămâne în viață se înfruntă cu atracția neantului, cu extincția oricărei revolte, cu nevoia de iertare a propriilor crime... Să-ți plătești cu piatră datoriile față de piatră: iată ceva mai străvechi, mai ferm, mai real și mai puțin compromițător decât să-ți reglezi omenește conturile cu omul. Datoriile eterne și insolubile ale pietrei către piatră, apă, foc, vânt și, probabil, om.

Să fii blocat într-o clădire în flăcări... În general, „omului” – aș putea, în locul lui „eu” sau „tu”, să mă refugiez în spatele unui obiect depersonalizat – îi trebuie foarte mult timp ca să-și dea seama că imobilul în care se află începe să ardă. Să spunem, de exemplu, că n-a auzit nici vocile, nici strigătele, nici sirenele, că, neatingând îndeajuns vreun obiect metalic, cum ar fi balustradele scărilor care ard la capătul de jos, n-a simțit căldura tot mai intensă, că nici măcar nu s-a gândit că toată clădirea ar putea să fie învăluită de un fum care se strecoară pe furiș pe sub ușa bine încuiată. Poate că toată lumea a fugit deja de mult, poate că e singur, lăsat în voia sorții, dar e mult mai probabil că pompierii au fost deja chemați, că totul va reveni la normal, că acest mic început de aventură va lua repede sfârșit... Trebuie să-și facă bagajul, trebuie să-i salveze în primul rând pe cei care pot fi salvați, există în asta un fond de realitate, un fond de viață? Pe de altă parte, unde sunt flăcările, la etajele de sus sau jos, la intrare, ori chiar aici? Probabil habar n-ai, nu știi ce să decizi...

Și probabil că e și greu de crezut... Cine va crede că o tragedie, la drept vorbind o tragedie prost pusă la cale și numai bună să figureze la rubrica

faptelor diverse, a venit să-i bată la ușă? Cine va crede că o greșală neînsemnată, o tigaie uitată pe foc sau lipsa asigurării de viață, i-a semnat condamnarea la moarte? Cine poate să creadă că mărunta lui existență ia sfârșit? Cine poate să creadă în mod serios că se va prăbuși avionul în care a urcat sau că propria țară va fi pustiită de război? (Unul pentru că nu ia destinul în serios, altul pentru că nu-și imaginează că destinul l-a luat în serios...) Și apoi, în epoca noastră, în era tehnologiei, la ora fisionii atomului, a victoriei asupra cancerului, a inventării telefoanelor inteligente, cineva trebuie să fi chemat cu siguranță pompierii; în zilele noastre imobilele au scări de incendiu, asta nu poate să facă excepție; căutând bine, ai putea chiar să găsești un extingtor, mai rămâne să afli cum faci să funcționeze afurisitul ăsta de aparat, dar cel mai probabil e vorba de o alarmă falsă, de o panică nefondată, de un abuz, de un pur delir...

Atunci, deschizi ușa și ieși. Fumul. La etajul de deasupra, de dedesubt, la cel la care te afli, pe culoare, pe scări, în spatele fiecărei uși închise, în fața fiecărei ferestre deschise, peste tot e fum... În ochi, în plămâni... Mergi singur în penumbra culoarelor pustii... Culoare mai lungi decât o viață de om... Întâi în pas alergător, apoi din ce în ce mai lent, agățându-te, oprindu-te la fiecare pas... Începând o reglare de conturi grea și dureroasă... Fumul. La fiecare colț, în fiecare lucru și adânc în ele... Ca și cum lumea ar fi trecut de la negru la alb, distanțele și minutele s-ar fi topit, și-ar fi amestecat cursurile, timpul și întinderea s-ar fi combinat. Toate astea nu pot să fie adevărate, îți zici, și apoi nu mai e nimic pe scări, n-am văzut nici măcar o flăcără! Nu văd flăcările, nici nu le aud, nici nu le simt mirosul; vin de sus, de jos, din toate părțile odată, nu știu, sau poate din spatele unei uși pe care o voi deschide curând, sau din tavanul care stă să se prăbușească... Agățat de balustrada care arde, încerci să te ridici și, fără să suferi totuși, îți zici că trebuie să te ridici, să te scoli în picioare, acolo, acum; fumul se cațără lent pe coloana ta vertebrală; cu picioarele acum frânte, ca o reptilă ce încearcă să se mențină la verticală, te îndemni să te ridici, prăbușindu-te în abisurile unui somn, ale unui vis în alb și negru, te străduiești să deschizi ochii și, de acum înainte, pentru tine nu mai există altă realitate decât limbile acelui fum perfid, tandru și cald...

Să fii blocat într-o clădire în flăcări... Probabil e doar o metaforă, o metaforă a Turciei... Flăcările sunt cât se poate de reale, și morții, și sângele... Fum, numai fum, afară, înăuntru, da, înăuntru, adânc de tot...

Război și război

E povestea unei călătorii care începe la o sută de kilometri de Auschwitz și se sfârșește cu o sută de kilometri înainte de Cizre.

Sau mai degrabă tentativa de a istorisi o călătorie care va rămâne neterminată și despre care nu se poate spune nici unde și nici când a început, nici măcar când s-a încheiat. O tentativă care se va pierde în cursul nopților și în infinit și care, încă o dată, veșnic încă o dată, îmi va cere să-mi pun la bătaie ultimele puteri... Și probabil încă de la primul cuvânt, acel prim cuvânt care se face țandări izbindu-se de ceea ce nu se poate povesti – război, Auschwitz sau Cizre –, se arată înfrângerea. Renunțarea la toate poveștile care fac existența semnificativă, sacră sau suportabilă. Retragerea disperată în fața imensității inaudibilului, a ceea ce este pe vecie inaudibil. Drumul spre Auschwitz, spre Istanbul, spre Urfa – Conferința pentru pace de la Birecik –, spre Diyarbakır din Suriți, spre Silvan, spre Cizre... Drumul spre Cizre, barat în preajma districtului Midyat de tunurile cu apă TOMA, de tancuri, de „arici”¹, de comandourile forțelor speciale. Baricada, înțesată de țevi îndreptate spre țintă, țevi care trag cu proiectile adevărate, pare ridicată între real și ireal. S-ar zice că e un drum fără întoarcere, ce șerpuiește sub un soare nemilos, printre coline golașe și câmpuri... Pământul Mesopotamiei care, de douăsprezece secole, fără să scoată o vorbă, ascultă și răspândește istoria tragică a oamenilor... Pământ unde începutul are întâlnire cu sfârșitul, rădăcinile cu morții, pământ absorbant, dătător de viață tuturor lucrurilor, sângelui și strigătelor, oaselor și pietrei, fără deosebire, pământ ale cărui măruntaie îi adăpostesc misterele și germenii viitori...

Opririle și etapele interioare ale unui călător care trece pe lângă hăuri și văi, rătăcindu-și printre flăcări nu drumul, ci întregul fir al călătoriei, și

care, ajuns atât de departe, atât de departe încât nicio întoarcere nu mai e îngăduită, înțelege că vocea pe care o credea „a lui” l-a părăsit de mult timp: o fotografie pe care mi-a arătat-o Edip din Varto, la Cracovia, la o sută de kilometri de Auschwitz. O tânără arestată deși era rănită, apoi torturată cu sălbăticie cinci zile și cinci nopți, zace cu fața în jos, complet goală pe o stradă din Varto. Cu picioarele într-o stare înspăimântătoare... La Silvan, în fața ruinelor unei case, fără măcar să-și lase jos plasa de cumpărături, o femeie începe să țipe: „Destul! Destul cu atâta ură!”. (După câteva minute sună telefonul, poliția încearcă să afle cine suntem.) Încă din prima noapte petrecută la Diyarbakır somnul e imposibil, tocat de vacarmul avioanelor de vânătoare, al elicopterelor și al bombelor; operațiunile se reiau în interiorul zidurilor. La Silvan, străzile, magazinele, imobilele sunt rase din temelii cu armament greu, ciopârțite, transformate în ruine. Grădina spitalului de campanie este carbonizată, pereții lui sunt ciuruiți de gloanțe până la etajul trei. (Un infirmier flutura un drapel alb, dar l-au doborât și pe el.) Lunetiștii, răniții de la baza clădirilor, de pe balcoane, de pe acoperișuri, răniții a căror transportare la spital este interzisă... La Diyarbakır, în centru, polițiștii îi brutalizează pe cei arestați în timpul mitingului pentru pace... A doua noapte începe cu gaze lacrimogene. Turcia execută „o noapte de cristal” pe măsura ei, mulțimile pregătite de linșaj invadează străzile orașului. Într-un minut, începe asediul unei noi clădiri a HDP²; de la librării la prăvăliile care vând chebap, „negoțurile kurde” sunt devalizate; un tânăr care vorbea kurda este tăiat în bucăți cu briciul, se cere uciderea unei fete de cinci ani; vacarmul operațiunilor militare răsună dinspre ziduri, elicopterele se rotesc deasupra orașului; de pe internet se află că orașul Silvan, care abia începuse să-și panseze rănile, este din nou pradă flăcărilor; în orașele asediate, lunetiștii doboară oamenii unul câte unul, tancurile și mitralierele „dușka” înaintează spre casele prăbușite, se încarcă mortierele, cei care au fost arestați telefonează de la comisariat; la Cizre, un puști de 14 ani, care răspunde la numele de Bünyamin, e arestat, o mamă își culcă bebelușul mort într-un recipient cu cuburi de gheață; în timp ce copiii ei privesc, o mamă moare pentru că a pierdut prea mult sânge, neputând fi transportată la spital; mulțimile turbate aruncă cu pietre în autobuzele care merg la Diyarbakır, oprite brusc înainte de a-și începe cu adevărat călătoria.

La Auschwitz, metri întregi de păr de femeie, urechea mutilată a lui Bünyamin găsită într-o pubelă, cercurile infernului care se strâng tot mai mult, tot mai adânci, niciodată sătule.

* * *

Este povestea unei călătorii care începe la o sută de kilometri de Auschwitz și se încheie în fața baricadelor poliției și armatei, la o sută de kilometri înainte de Cizre.

(Titlul acestor texte, despre care mi-e imposibil să spun până când sau până unde „vor continua”, l-am împrumutat de la un roman al lui László Krasznahorkai.)

Sau mai degrabă tentativa de a istorisi o călătorie care va rămâne neterminată și despre care nu se poate spune nici unde și nici când a început, nici măcar când s-a încheiat. Și probabil încă de la primul cuvânt, acel prim cuvânt care se face țândări izbindu-se de ceea ce nu se poate povesti, se arată înfrângerea: război. Retragere disperată în fața tentativei de a da viață cuvintelor și cuvinte vieții. (Căci a scrie e, nu-i așa, finalmente și încă din prima secundă, o tentativă de eliberare, căutarea constantă a unei libertăți ce se va istovi mai devreme sau mai târziu... Și războiul, o sentință irevocabilă.) Dar omul nu se mai oprește din povestit, povestește, transpune, transmite mai departe, repetă... Trasează cercuri în tăcerea infinită a cuvintelor. Omul, ființă care povestește. Ființă conciliantă. La capătul frazelor, al punctelor, al nopților, al anilor, al deceniilor, după ce a trecut prin povești și legende, a înfruntat viața și moartea, iată că a sosit al doilea cuvânt. Repetarea primului: război.

Drumul spre Auschwitz, spre Istanbul, spre Urfa – Conferința pentru pace de la Birecik –, spre Diyarbakır din Suriți, spre Silvan, spre Cizre... Drumul spre Cizre, barat în preajma districtului Midyat de tunurile cu apă TOMA, de tancuri, de „arici”, de comandourile forțelor speciale... O baricadă care aparține de acum „trecutului”, abandonată trecutului sau mai degrabă dată uitării, după nici două săptămâni, dar care continuă să răzbească într-un colț al memoriei. Care se transformă în închisoare unde aerul viitorului, ca și al trecutului, ajunge repede să lipsească, toate cuvintele fiind de acum înainte luate la țintă de un lunetist... Baricada care

îi desparte pe cei ce fug de cei pe care îi uităm în urma noastră, pe cei care mor de cei care supraviețuiesc. Pe om de om...

Aceeși noapte fără ieșire, fără fund și fără sfârșit... Morți de acum în fiecare loc, în fiecare cuvânt... Ne ating cu degetele lor înghețate din partea cealaltă a zidului, ne ating iar... Întunericul se întinde, vehiculele blindate încercuiesc cartierul, plouă cu gloanțe și rachete, obuzele de mortier lovesc încăperi ce miros a sărăcie și a disperare; morți sau vii, toți zac la pământ. Mitralierele dușka sunt deja acolo, la fel și tancurile, plouă cu gloanțe peste tot ce mișcă, copii, răniți, drapele albe, păsări, fără discernământ; pământul primește fiecare trup care se prăbușește pe el, îi dăruiește un suflet, absoarbe în infinitatea tăcerii sale fiecare poveste retezată în două. „Nu trageți!”, strigă ei, adăpostiți în spatele unui zid. Dar există baricade, răspunsul sosește: „Opriti-vă, o mamă cere să-i fie dus bebelușul la spital”. „Nu mai putem ieși”, zic ei. Chiar nu mai putem ieși din această noapte, niciunul dintre noi, nici măcar cuvintele nu pot sparge blocada... O fetiță de 10 ani strigă, cu brațele spre cer, vorbește despre tatăl ei rănit, și el a fost ucis; mulțimi cu sentimentul vinovăției atrofiat invadează străzile, transformă totul în cenușă, ucid, înfășurate în drapele. „Vrem un masacru, nu o operație!”, urlă ele. Au ce-și doreau, dar nici ele nu vor ieși din această noapte lungă care te îngheață. E oprită o altă ambulanță. „Toate drumurile speranței sunt acum tăiate”, zic ei, și plouă cu gloanțe... Ne pierdem cu toții drumul în noapte, și calea însăși... Fiecare memorie e înțesată acum de cadavre reci, și chiar al nostru...

În cursul unei nopți și în infinit.

Ora cinci dimineăta. Trenul de marfă care se îndreaptă spre vest trece cu o întârziere de numai câteva minute. S-ar zice că, unul după altul, și-ar desprinde cu mare zgomot vagoanele, că s-ar descărca în ultima oră tăcută a nopții. Șuieratul lung al trenului, trist și melodios, ca țipătul unei păsări uriașe. Dar, plin de durere, evocă și suspinele omului, poate un salut risipit în vântul lungilor drumuri fără sfârșit ale pământului sau o frază de adio strigată în ultima clipă.

— Noi n-o să ne jucăm de-a turiștii în lagărele de concentrare, spusese Edip din Varto, ca și cum toate astea ar aparține trecutului!

Când îi arătasem albumul de la Auschwitz – fotografia unică a unui convoi în drum spre camera de gazare –, găsisese pe internet fotografia unei femei complet goale zăcând cu fața în jos pe străzile din Varto...

O femeie tânără, arestată deși era rănită, apoi torturată cu sălbăticie timp de cinci zile și cinci nopți.

— Noi, cei care lucrăm în lagărele de concentrare, îi recunoaștem imediat pe foștii deportați, zice ghidul micului nostru grup, pășind țeapăn și grăbit, fără zgomot, aruncând o privire furișă spre o femeie care nu-și poate stăpâni hohotele...

Ora cinci dimineața. Trenul care merge spre Auschwitz e înțesat de condamnați ai memoriei. Părul femeilor moarte, tunse înainte de a fi arse în cuptoare, urechea mutilată a lui Bünyamin găsită într-o pubelă la Cizre, cercurile infernului, nesătule, mai întortocheate decât viața omului...

De la primul cuvânt, care trosnește ca o crenguță sub loviturile înverșunate ale ororii, deruta e ineluctabilă: război. Retragere disperată în fața imensității a ceea ce este inaudibil pe veci, fie că a fost rostit sau nu. Dar omul nu poate trăi fără să povestească, el povestește, transpune, o ia de la capăt. (Ca și cum ar fi posibil să povestim viața așa cum e, în toată măreția, originalitatea și infinitatea ei!) Desenează cercuri pe lacul cuvintelor, trasează zigzaguri, se cuibărește în propria-i poveste. La capătul frazelor, al cuvintelor, al nopților, al anilor și al deceniilor, iată că a venit și ultimul cuvânt: repetarea celui dintâi.

În locul unde, tot făcând slalom orbește printre abisuri, pierde calea, rătăcit departe de ea, atât de departe încât nu mai e permisă nicio întoarcere, acolo unde a continua și a rămâne sunt la fel de imposibile, etapa în care exilatul înțelege că toate drumurile și toate călătoriile sunt pierdute pentru totdeauna: Silvan. În fața ruinelor unei case, fără măcar să-și pună jos plasa de cumpărături, un bătrân scoate un urlet de durere și revoltă. Cu fața atât de încordată încât pare că va plesni, face un efort supraomenesc s-o țină în mâini, privește fără să privească, vede fără a suporta să vadă. Deoarece au renunțat la capacitatea de a vedea, ca și cum durerea i-ar fi făcut să dobândească alta, ochii lui tind să se piardă în depărtare, încercându-se cu lumi de-acum invizibile.

Cartiere pustii, pe jumătate moarte, pe străzile cărora nu mai circulă nimeni, case, acoperișuri, balcoane, prăvălii distruse cu armament greu, prefăcute în ruine... Spitalul de campanie ciuruit de gloanțe, grădina în care ard ambulanțele. Scările înguste de beton ale clădirii partidului. O încăpere unde, deși e arhiplină, domnesc tăcerea și, chiar la amiază, întunericul propriu caselor în doliu. Priviri absente, care se grăbesc să se ferească, care mă privesc ca și cum ar privi în gol, capete atât de lăsate în pământ încât par trase în jos de greutate, chipuri nespuse de istovite...

Pasul nervos și prudent al acelor oameni care au făcut deja de atâtea ori drumul de la moarte la viață și de la viață la moarte, ca și cum o lume

enormă ar putea să le fugă de sub picioare în orice clipă. În câteva fraze scurte, care nu lasă emoțiile să se reverse, își povestesc repetarea tragică a zilelor, a nopților, a morților...

Învăț noțiuni noi, cum ar fi „dușka”, pușca A4, iau notițe care țin în frâu orice emoție și-mi continui drumul în mare grabă. Puțin mai târziu, după nici patru-cinci ore, la începutul „nopții geamurilor sparte”, aflăm de pe internet că „orașul Silvan arde”... De-acum e prea târziu ca să mai vorbesc în mod legitim despre cei pe care i-am lăsat acolo, în urmă, prea târziu ca să le mai zic adio așa cum se cuvine...

* * *

— Veniți înapoi imediat! Veniți înapoi aici! E interzis ce faceți!

Urlă, scos din sărite, silabele se înșiruie ca o salvă susținută, repetându-se în ecou, ordine și amenințări se suprapun până devin de neînțelese. Tonul urcă inexorabil, vocea mecanică freacă de furie și de plăcerea de a comanda, culminează în același timp cu exploziile, făcând să se cutremure geamurile automobilului.

— La cine strigă polițaiul?

— La noi! Am ieșit de pe autostradă pe o scurtătură.

Calme și tăcute, câmpurile se întind de jur împrejur, ca o existență virgină și infinită care n-ar fi început încă să trăiască, latentă...

— Câți sunteți?

— Doi, eu și șoferul... Trebuie să închid acum, zic, văzând țevile îndreptate spre noi...

Drumul spre Cizre, barat în preajma districtului Midyat de tunurile cu apă TOMA, de tancuri, de „arici”, de comandourile forțelor speciale... Baricada, înțesată de țevi îndreptate spre țintă, țevi care trag cu gloanțe adevărate, pare ridicată între vizibil și invizibil, între spus și nespus, între real și ireal. (Ca și cum ar fi posibil să le smulgi cuvintelor realitatea!) Departe de toate, grea de tăcere, bine ferecată în fața imensității, emoția – strigăt impermeabil – e o poartă imposibil de trecut. Absurdă în măsura în care este excesivă, de neînvinș în măsura în care este absurdă...

O șosea pustie și malefică, care se pierde în meandre sinuoase între colinele pleșuve, ca un râu firav ce se istovește să iasă din matcă. Soarele nemilos, căldura toridă, o geografie aspră și maiestuoasă...

Sub acest spectacol monoton, întinderi de pământ discrete și introvertite, care știu să-și ascundă cu ingeniozitate splendoarea. Întinderi arse de un foc ceresc, strălucind în toate nuanțele unui galben ostent și profund, care se învâlturează molatic în tăcere...

Trasate în filigran, fremătătoare, fantomatice...

Umbre violete mișcându-se sub o plasă fină chihlimbarie, culori ale sfârșitului de vară ce devin fosforescente, apoi se sting într-o ultimă vâlvătaie, verde-închis, persistent și catifelat, care iese la suprafață în tușe. Un vânt ușor, uscat și cald, care se învârtrește și alunecă domol, atinge ușor și umezește ca limba aspră a unui piscoi. Care vrea să zgâlțâie și să trezească asemenea unui mesager cuprins de panică. Apoi pleacă ducând cu el ecoul poveștilor fiecăruia, pe care le vâra unele în altele și le amestecă. Și orizonturile care atrag, provoacă, arătând că distanțele sunt de neînvins și drumurile fără întoarcere, închizând totul...

Care fac ca totul să fie inutil, efemer, suspendat...

Înfățișându-ne infinitatea existenței, porți deschise până dincolo de cer, ne fac să credem în permanența a ceva, ceva care așteaptă să fie numit, care există și dăinuie veșnic, transferat de la om la pământ, de la pământ la om, de la om la om, dar oglinda cerului, apăsătoare, goală și neclintită, refuză să trădeze acest nume imposibil. Pământurile ancestrale ale Mesopotamiei, înveșmântate în tăcerea și în pulberea mileniilor. De nenumărate ori învinse, supuse, pierdute... Aici au fost ridicate și abandonate primele temple, au fost construite și apoi distruse orașe mari și puternice, au fost scrise Legea și Codul, a vorbit Dumnezeu, cerul și pământul s-au despărțit pentru totdeauna și a apărut iadul.

Stau de ore întregi în fața baricadei, aștept fără să știu ce să fac. Polițiști sosiți în rânduri strânse, amenințări care se înăspresc, soldați care sar afară din „arici” ca să „ia poziție”, oameni din echipele speciale care își feresc privirile și au permanent degetul pe trăgaci...

Gloanțele...

(Omul, ființă conciliantă!) Cortegiul, format mai cu seamă din deputați, s-a pus în mișcare în urmă cu câteva ore, pe o căldură de aproape patruzeci de grade, evitând baricadele, strecurându-se printre ele, apucând-o pe cărări și scurtături colbuite, tăind peste câmp...

Și nesocotind gloanțele...

În direcția orașului Cizre, aflat la o sută de kilometri.

— Îi rugăm pe prietenii noștri care au probleme de sănătate să rămână în mașini. Drumul va fi greu de suportat.

Mă amestec în mulțime, merg până la marginea câmpurilor, fac cale-ntoarsă după zece-douăzeci de metri, încerc din nou, renunț și de data asta.

Blestemându-mi înălțimea și sănătatea... Moment greu, nu pot să-mi țin lacrimile, le întorc spatele polițiștilor.

— Nu vă faceți sânge rău, o să ne însoțiți altă dată, zice Özgür ca să mă consoleze.

Apoi ne despărțim în grabă.

— Marșul kurzilor va fi lung...

[1.](#) Vehicul blindat ușor folosit de armata turcă.

[2.](#) Halkların Demokratik Partisi (Partidul Democratic al Poporului), partid de opoziție pro kurd.

Obişnuit, îngrozitor de obişnuit

E un om, un om ca oricare. Obişnuit, foarte obişnuit... Luni, ba chiar ani de zile mai târziu – timpul, la drept vorbind, nu s-a mişcat, în absenţa sa simplă şi posacă, numai anii trec, anii care, în chip ciudat, n-au putut să pătrundă în acest prezent al unei absenţe insuportabile –, dai peste el... Într-un mic restaurant, sau la semafor, sau într-un centru comercial, însoţit probabil de prieteni ori de familie, având, de exemplu, un copil pe genunchi... Lumea pare că s-a golit instantaneu, dar acest gol imens şi fojgăitor nu este de ajuns ca să vă cuprindă pe amândoi. Încercaţi să vă priviţi în ochi. E ca şi cum ar deveni brusc grav, chipul îi păleşte uşor când îi spune copilului că nu trebuie să bea când e transpirat... Îşi aminteşte oare de mine? A recunoscut în mine propria-i marcă, un semn, o imagine? Fiinţa care trăieşte în mine, care a trăit, a murit sau e pe moarte? Nu lasă să se vadă nimic.

— Facem câţiva paşi împreună? Nu pot să merg prea repede. Piciorul... spune o voce foarte bătrână, îmbătrânită, la semafor, în mijlocul mulţimii.

Tu rămâi încremenit ca şi cum ai fi fost insultat. A cui e vocea care-mi vorbeşte în noapte? A unui bătrân, atâta tot. O voce care răsună din vremuri trecute, de pe culoare întunecoase – trecutul ce se umflă ca un curent marin în faţa căruia forţa muşchilor tăi e neputincioasă... „Pe vremuri, am visat să te sugrum cu mâinile mele, am visat asta zi şi noapte”, te pregăteşti să spui în momentul în care se aprinde lumina verde a semaforului, când, grăbit, el începe să vorbească despre genunchi, genunchiul care îl doare, „ar trebui să mă operez, mă doare îngrozitor la fiecare pas”. „Ți-e teamă, ai, torţionar mizerabil, sadicule!” Ca şi cum v-aţi târî, de comun acord, între două maluri, o călătorie care durează zile şi nopţi întregi, ca şi cum n-aţi avea decât un singur minut să vă acordaţi, un singur minuţel... Ca să pătrundeţi până în inima labirintului, apoi să vă convingeţi că trebuie să vă întoarceţi ca să vă căutaţi acolo unde v-aţi despărţit... „N-aş fi fost niciodată în stare

să fac pentru tine tot ce-ai făcut tu pentru mine!” Îți mulțumește din adâncul inimii prinzându-te de braț... Și cuvântul de rămas-bun pe care îl găsești de spus în ultimul moment se face bucățele în singurătatea mulțimii... Nu zici nimic.

Iată așadar un om obișnuit, îngrozitor de obișnuit... Cu care dai nas în nas într-o zi, fiecare aflându-se la un capăt al imenselor etajere ale unei farmacii... Privirea ți se cufundă în privirea lui, insistentă, pătrunzătoare, și te miri că nu te-a recunoscut. Nu spune nimic, nicio explicație, niciun semn. „E polițai”, zice în cele din urmă o voce de piatră, aproape neomenească, după mult timp de când el a ieșit.

— Ce medicament a cumpărat?

Farmacistul te privește cu subînțeles, apoi răspunde, nemaiputând să țină secretul:

— Cancer!

Crezi că o să te prăbușești ca un molău, dar te ții tare, drept, cuprins de un dezgust rece, consistent și amar ca un zaț de cafea, tremurând ușor... O pomadă cu preț mic pentru eczema dintre degete... Crezi că ești un scriitor lipsit de talent care așteaptă ajutorul dramelor ieftine, viața neputând să învingă tragedia, plin de mila de a nu-ți fi găsit încă subiectul, pe care nici nu l-ai căutat...

— Nu vă clătiți prea mult, rănilor le detestă apa caldă! mă previne farmacistul.

Nu răspunzi.

O femeie, supraviețuitoare a lagărelor de concentrare – avea 10 ani când a fost salvată, pe jumătate moartă, după ce fusese torturată groaznic luni în șir în baraca unde se desfășurau experimente medicale –, exact după 60 de ani de la cele întâmplate, la tribunal, îi întinsese mâna unui fost ofițer SS și îl iertase. Dar zecile, sutele de mii de victime ale torturilor din 12 septembrie? Cei care au fost electrocuțați timp de 90 de zile, care au fost rostogoliți cu forța în cauciucuri, cărora li s-au smuls unghiile, li s-a turnat pe gât apă clocotită... Cine, cum, în ce tribunal vor putea să ierte...? Dintre tortionari, s-ar putea ca unii să fie iertați, dar tortura...

O călătorie de iarnă

După ce mulțimea s-a împrăștiat, ies și eu pe străzi, în „penumbra îndoliată” a serii... Merg pe străzile din cartierul meu, unde curentul electric a fost tăiat, ca și cum le-aș vedea pentru prima oară. Străzile, pasajele, scurtăturile... Intersecțiile și promisiunile lor pentru un nou început, o viitoare dispariție, o altă noapte... Singurătatea transformă toate zgomotele, absoarbe, răsună înăuntru, în intimitatea interioară, îndelung, profund. Ca și cum în mijlocul tuturor zgomotelor lumii aș auzi o voce amuțită de mult timp, pe care o îmblânzesc, și străbat în compania ei drumuri care nu mai există... Merg, merg spre viață, revin...

Noapte de scris, tăcută noapte a unui dolii personal ce nu vrea să se împovăreze cu cuvinte... Două fotografii. Una făcută în sediul revistei *Agos*, în primăvara anului 2006. Hrant¹ mă lăsase la masa lui și stă lângă mine, cu un pahar de ceai băut pe jumătate în mână. Două fotografii ce m-au însoțit în cea mai lungă iarnă din viața mea, în această călătorie de iarnă care nici acum nu s-a terminat.

Noapte de scris... Pachete de ziare, cărți la îndemână, fraze subliniate... Un ocean de scrumiere. Aromă de cafea, calmante... Răspunsuri, replici, dezbateri care se repetă la nesfârșit în mintea mea... Foi albe învăluite într-o tăcere de țințirim. În urmă cu zece ani, o mamă întemnițată, cu care am stat de vorbă cu ajutorul unui interpret kurd, îmi spusese, privindu-mă adânc în ochi: „Înainte să pleci, spune-mi măcar o vorbă de speranță”. Privirea ei exprima totul, resentimentul și înțelegerea, scepticismul propriu oamenilor care au fost atât de dezamăgiți că se dovediseră naivi, prietenia, tandrețea, totul, în afară de speranță... Așa par să mă privească foile albe, ca o oglindă...

Mi-a rămas în minte tribunalul din Beşiktaş (cel vechi), în culori stinse, plin de amintiri unele mai apăsătoare decât altele, mute și rigide ca pietrele.

În primele ore ale dimineții. Cu mult înainte de începerea ședințelor, noi, trei femei venite singure, nereușind să găsim nici locul manifestației, nici intrarea tribunalului, așteptăm una lângă alta la intersecție, nehotărâte. (Primele ședințe ale unui proces care uzase șase procurori în opt ani și care hotăra după opt ani, adică astăzi, primele arestări de polițiști.) Un domn solemn, în costum, trece prin fața noastră răspândind un val de miros de aftershave. Le observă pe cele trei femei și poate tăcerea lor plină de tristețe. Ochii i se opresc la fotografia pe care o purtăm la butonieră...

— Cine e? întreabă cu o voce gravă. Armeanul asasinat?

Cu spontaneitatea mea obișnuită, fără măcar să mă întreb ce intenționa cu întrebarea lui, încep să-i răspund că „da, era jurnalist, Hrant Dink...”. Nu ascultă, nici măcar nu-și încetinește pasul, apoi, după câțiva metri, întoarce capul și zice din vârful buzelor:

— Așa-i trebuie!

Își vede de drum cu pas hotărât, care răsună pe pavaj, ca și cum ar pleca vitejește la război împotriva unui dușman nevăzut... Noi, cele trei femei, rămânem înmărmurite, ne tremură buzele. Apoi, cea mai „experimentată” dintre noi zice:

— E cu siguranță un polițist în civil!

Suntem încă sub efectul șocului, complet descumpănite, găsind oarecare consolare în gândul că aceste cuvinte care s-au lipit de noi ca un scuipat cleios fac parte dintr-un rol, o replică inculcată de stat. În tăcere, rușinate, căutăm mulțimea, prietenii, prietenii lui Hrant, și de data asta îi găsim.

Amintirile ne cer uneori să le povestim și să le interpretăm, iar și iar, și uneori o tăcere de piatră... Cred că noi, cele trei femei care stăteau una lângă alta la intrarea tribunalului, am purtat povara acestei tăceri așa cum porți ani de zile povara unei crime la care ai fost complice... Cu opt ani înainte, într-o altă seară de 19 decembrie, după o zi în care zeci de mii de oameni merseserăm unii lângă alții, în doliu și tăcere, până la cimitir, în care merseserăm în tăcere ore în șir sub un soare de iarnă miraculos, scrisesem: „Am lăsat o urmă adâncă și invizibilă”. Mergem, mergem întruna, și urma pe care o lăsăm e oricum, numai invizibilă nu!

După o săptămână petrecută în mijlocul amenințărilor, al presiunilor asupra ziarelor, al insultelor, al acelor „și voi sunteți *Charlie*”, urmează în sfârșit optimismul, speranța... E nevoie de soare în această zi a funeraliilor, un soare nou de iarnă miraculos, strălucitor, care ne încălzește inimile pentru toate iernile ce or să vină...

1. [Jurnal](#)ist și scriitor, membru marcant al comunității armene din Turcia. A fost ucis în 2007 de un tânăr naționalist turc.

Egalitate, inegalități

Când pui trei puncte unul după altul, asta marchează o pauză, un gol, o neîmplinire și este, după părerea mea, cel mai semnificativ dintre semnele de punctuație. Cu zece ani în urmă, scrisesem „a fi femeie”, apoi, mai mult ca o eliberare interioară decât ca o respirație, adăugasem trei puncte mici, pe urmă, la ieșirea dintr-o noapte lungă, trecusem la cea de-a doua propoziție. (Mereu aceeași noapte, lungă, neagră ca zațul de cafea... Mereu în plină noapte, în țara asta înghețată...) *Mutism* era titlul acelui text întortocheat, a cărui durere veche îmi frige și acum mâinile... Dar unde, cum (și chiar de ce) s-a format această tăcere, acest gol care taie frazele în două, le pune între paranteze și le absoarbe? Prefăcând cuvintele într-un tipar gol, o formă goală în care se varsă și capătă contur tot ce am pierdut și se pierde... Este oare posibil să găsesc, să impun o origine acestui reziduu mereu imperfect și mereu bâiguitor? Propriului meu destin, care e o poveste printre atâtea altele, propriului meu destin ce se lovește tot timpul de tăcere? Adevărata noastră poveste se naște din hăul care există între conceptul de femeie și realitatea de a fi femeie...

Uman = omenesc. Mi-am încheiat ultimul text cu această „formulare” familiară, dar și discutabilă, care sună poate ciudat... cu o ecuație, cu „egalitatea” figurată cu ajutorul a două linii paralele... Încercând să arăt că numai aici era vorba despre un început, despre o ușă de ieșire, precum și despre un obiectiv final... Au trecut multe zile de-atunci, au trecut comemorarea masacrelor de la Maraș, aniversarea Întoarcerii la Viață, comemorarea satului Roboski, despre care am putut – sau nu – să scriu atât de mult, cea a lui Berkin¹, la care n-am putut să iau parte. (La mulți ani... Cei care ți-au furat viața au furat o viață imensă... Dar tu, cu acel zâmbet interminabil, din înaltul acelui zâmbet al celor 14 ani ai tăi, le spui asasinilor: „Sunt aici. Exist!”.) În mijlocul noianului de știri și al

entuziasmului forțat al trecerii în noul an, ziarele au amintit asta, 2014 a bătut toate recordurile în materie de crime în timpul serviciului... (În ultimul meu text am aliniat datele oficiale din primele unsprezece luni ale anului, crimele în timpul serviciului, femeile asasinate expediate în pagina a treia, bărbații împușcați de poliție, morții din închisori, cei care și-au dat sufletul din cauza torturii, a gazului, a gloanțelor...

Într-o dimineață de An Nou, anunțul unui deces într-o închisoare îndepărtată ne face să simțim frigul dureros al cifrelor, arsura pe care o lasă pe mâinile oamenilor contactul cu un metal înghețat...) În urmă cu zece ani ne străduiam să vorbim și să atragem atenția asupra celor arși grav cu explozibil în dormitoare comune, a injecțiilor cu acid care li se făceau răniților bătuți până la moarte, a brațelor omenești aruncate la pubelă. După ani, oglinda aburită pe care ne-o înfățișează cuvintele e plină numai de fantome. Chiar am auzit? Sau omul este o specie incapabilă să audă atunci când nu e în joc propria-i viață? Zău, ce e dreptatea după părerea ta când zi de zi se comit crime, iar, și iar, și iar...? Tăcerea celor trei mici puncte începe exact acolo, în locul în care conceptele ricoșează din stânca realității și, alunecând pe ea, se întorc în pământ... Trebuie repetat mereu: dreptatea, egalitatea tuturor ființelor omenești, este posibilă doar dacă reușim să interiorizăm că suntem egali în principii și fapte, iar căutarea egalității este principiul de bază, componenta morală inalienabilă a tuturor luptelor politice.

„Omul, când este agresat pentru că e evreu, trebuie să se apere ca evreu, nu ca intelectual sau ca apărător al drepturilor universale ale omului.” Iar când ești umilită, înșelată sau „agresată” pentru că ești femeie... În această lume construită după fantasmile masculine, care vorbește limba bărbaților, nimeni nu numește asta „agresiune”, ci când „procreare”, când „minciună”, invocându-se când onoarea, când iubirea, când maternitatea sfântă... Cea mai veche, mai tenace, mai profundă și mai ipocrită formă de tiranie este legată de cea pe care bărbații o exercită asupra femeilor, și se pare că încă trebuie să cităm fraze grandioase scrise în urmă cu cincizeci sau o sută de ani... Sau trebuie, cu prețul unui efort colosal și cu o răbdare care se potrivește atât de bine genului meu, să murmurăm: „Și noi suntem ființe omenești...”? Și cine s-ar putea opune? Chiar așa, cine să vorbească întruna în numele „meu”, să stârneasca o ploaie de judecăți, ordine, sentințe, cine să-mi fure cuvintele, rănilile, până și sângele, cine să mă hărăzească iadului când zic „eu”?... Aveam de ce să ajung în iad... Dar ce anume mă predestina să pierd mereu?

De vreme ce sunt trupul care naște timp, sunt memoria tuturor secretelor, cele ale apelor și ale primului licăr de lumină care se împerechează cu întunericul, sunt matricea, melodia care inițiază orice lucru, sunt sânii plini de lapte, sunt pământul trezindu-se din somnul lui, de ce n-aș putea să văd lumina zilei? De vreme ce sunt toate astea, de ce nici propria suferință nu mi-ar aparține? Dacă nici în o mie de ani n-aș căpăta vreodată formă, de ce n-am putut până astăzi să găsesc în legende, concepte și imagini măcar un cuvânt cu care să mă identific? Sintagme desuete...

1. [Berkin Elvan](#) a fost lovit în cap de o bombă lacrimogenă aruncată de un polițist în timpul manifestațiilor împotriva guvernului din iunie 2013 de la Istanbul. A murit după ce a fost în comă 269 de zile.

Acel ținut pe care îl numim viață

„Vreau să te povestesc, să te privesc și să te descriu, nu cu pământ roșu, nici cu aur, ci cu cerneală din scoarța mărului.” De fiecare dată când îmi vin în minte aceste versuri, mă cufund în tăcere. Versuri care deschid textul (niciodată) scris pentru Berkin în urmă cu luni și luni... Restul paginii e tot alb. Astăzi, Kader¹... Cerneala, coaja unui copac care ia foc în toiul înfloririi... Pământul bătând în roșu-sângeriu.

O noapte caldă de noiembrie. Vară ultimă și înșelătoare, înaintea iernii lungi, cea care e numită „vară indiană”. Vineri, încă una dintre acele nopți ce seamănă cu o cărare în pantă pe care o urci la nesfârșit... Merg. Un nou atac împotriva unui lanț uman pentru pace, încă unul, grenade lacrimogene și gloanțe adevărate, morții de la Kobani, Kader... Merg, înșir străzile, cărările în pantă și fundăturile, lumini artificiale, foarte aproape, zice Rilke, foarte aproape este acel ținut, un culoar se întinde spre orașul asediat, o tânără merge, foarte aproape, zice Rilke, cu brațele încărcate de haine de iarnă pentru copii, foarte aproape de ținutul pe care îl numim viață, un glonț își caută ținta... Merg înșirând străzile, mulțimi zgomotoase și tăceri apăsătoare, ca și cum aș târî în urma mea o povară infernală, în mine și în lume, o tânără de 28 de ani înaintează sub gloanțe, în acel ținut pe care îl numim viață, pământuri aride, tăcere de plumb... Gloanțele, Kader... Merg înșirând străzile pustii și ticsite, lumini artificiale și umbre adevărate, noaptea care se lasă se afundă în abisurile ei, mulțumește-te să mergi, zice un poet, până în acel loc unde suferințele tale iau sfârșit, în vârful unui dâmb niște soldați stau de pază, exact în spatele minelor antipersonal, străzile nu sunt obișnuite cu astfel de încărcături, și eu merg... De-a lungul paginilor albe. Cine cutează să trăiască viața? întreabă un poet, să ne mulțumim să mergem, flăcările din această fotografie seamănă cu un apus de soare, dar cui îi aparține acel ținut pe care îl numim viață și cine nu intră

acolo? Oamenii au întors spatele flăcărilor care seamănă cu un apus de soare, fac semn cu mâna în depărtare și poate că, în depărtare, cel sau cea care face semn strigă, cheamă, zice că acel ținut este foarte aproape, era atât de aproape, poate te-am și găsit deja... Depărtările strigă, strigă și ne cheamă, o tânără merge spre orașul asediat, pământul se cutremură, glonțul și-a găsit ținta. Kader... Gloanțele își croiesc drum pe aceste pământuri care nu aparțin nimănui, o femeie merge în noapte, o femeie, o femeie merge spre locul unde suferința ei va lua sfârșit, poate te strigă și te găsește, o, ținut pe care îl numim viață... Pământuri mute și aride sfâșiate de rachete, pietre, pietre și un copac răsucit, pagini înnegrite... E foarte aproape, zice Rilke, acel ținut care nu aparține nimănui, unde ramurile iau foc la primele înfloriri și pe care îl numim viață, mergem singuratici pe aceste pământuri, pe aceste drumuri și pagini mute care sunt destinul nostru, unele cuvinte fără să se mai ridice de jos, lovite, cad unul câte unul, prinsă în mijlocul flăcărilor, o țestoasă găsește refugiu în carapacea ei, imaginându-și depărtări. Și noi mergem întruna, în timp ce ziua se culcă și se scoală, ne mulțumim să mergem și, tăcuți, ne smulgem din noapte...

Te-aș fi pictat: nu pe un zid stingher,
ci dintr-o margine în cealaltă de cer,
și te-aș fi plăsmuit cum un uriaș te-ar plăsmui:
ca foc, ca stei golaș,
ca pe simunul din deșert urcat [...]²

O fotografie: s-a deschis focul asupra unui lanț uman, Kader a murit la 28 de ani, sunt mulți răniți... În aceeași săptămână, șase mii de măslini au fost rași de pe fața pământului într-o singură noapte. Completând parcă simbolul acestei fotografii. În fotografie sunt huiduielile unei mame al cărei fiu a fost ucis de poliție, e acel birocrat foarte șic care calcă în picioare mormintele a 302 minori, care calcă în picioare un minor aruncat la pământ și stâlcit în bătaie, sunt sute de crime... De ce scrii în fiecare săptămână despre moarte, mă întreabă un cititor, și eu mă cufund în tăcere.

Viața, poate, continuă... Poate...

1. Kader Ortakaya, militantă kurdă ucisă de soldații turci în 2014, în timp ce participa la manifestațiile de la Kobani.
2. „Dacă aș fi crescut pe undeva”, *Cartea întâi – Cartea despre viața monahală* de Rainer Maria Rilke, traducere de Maria Banuș.

Cuvintele, măștile

Într-un lagăr de concentrare, la Auschwitz, un pictor care desenează doar cai supraviețuiește schițând cai imaginari pe orice bucătică de hârtie pe care o găsește, în timp ce în jurul lui oamenii mor cu miile... „Egoismul” artistului care, pentru un singur document referitor la masacre, a renunțat la inestimabila valoare a „mărturiei”, cu riscul, uneori, de a muri în închisoare... La capătul diferitelor dormitoare comune, celule și prese ale vieții, ale acelei vieți care este o interminabilă întemnițare, după ce ai văzut perindându-se atâția *kapo*, după nenumărate zile și nenumărate nopți care au pentru fiecare propria întunecime, te întorci la o imagine veche și în privire ți se aprinde o lumină nouă ce a străbătut anii. Adresându-se numai ei înseși și făcând asta doar ca să se poată minți pe sine, o imagine emană materia ciudată a durerii, reală, atât de reală încât nicio privire nu s-ar apropia de ea vreodată. Ca și cum, brusc, un evantai devenit rigid pentru că n-a fost niciodată desfăcut s-ar deschide și ar dezvălui, suprapuse în straturi fine, chipurile secrete ale existenței, existență trăită ca un eșantion al morții. Și măștile, schițate la întâmplare și imitând chipuri omenești, capătă dintr-odată viață. Apar atunci, în curbele și volutele cărora negura fiecărei priviri le adaugă o trăsătură, strigăte, flăcări, cercuri infernale. În aceste „Zile de Mare Măcel”, în fața pesimismului care emană din salutări, felicitări, SMS-uri colective și chiar din mesajele trimise de cititori pe jumătate anonimi, în fața disperării când ironice, când poetice pe care o poartă în ele, gândul mă duce iar la caii de la Auschwitz. Pentru că omul, în momentul în care se sufocă, își ține răsuflarea, pe care o risipea altădată cu atâta ușurință și atât de abundent, răsuflare despre care știm cu toții că e „goală”, și e ca și cum ar respira pentru prima oară... O frază tăiată în două și pe care o pot încheia doar trei puncte de suspensie... Doar un cuvânt... Speranță.

Ca toată lumea acum, citesc nenumărate articole, telegrame de presă, interpretări și analize despre Daesh. Apropo de hoarda asta de călăi

îmbrăcați în negru, sperietoare și coșmar al oricărui om neînsetat de sânge, poate că a înșira fraze pe care le-ar putea rosti orice om cu judecată, a blestema și a face apel la solidaritate e necesar, dar nu este și suficient. Totuși, nimic nu e mai greu decât să faci să cadă măștile acestei „armate mascate” care, pe lângă sabia medievală, s-a înzestrat și cu armament greu, din ce în ce mai dificil de procurat și de mânuit, și, în fața atâtor crime comise sub ochii noștri, în confuzia politică ce se instalează, la fel de anevoios e și să prezinți dovezi pentru ceea ce afirmi. (Din mâinile cui vom smulge factura acestor livrări de armament? Și apoi, cărui judecător va trebui s-o prezentăm?) Și ar mai fi o enigmă. Oare sub ce nouă înfățișare va reapărea Daesh, care va fi înfrânt mai devreme sau mai târziu, și în numele cui va săpa mormintele viitoarelor sale victime? Am impresia că, lăudându-se că poate să prevadă manevrele celor din Daesh și că a reușit să le prezică înaintea tuturor, AKP¹ și-a dat în vileag mai mult propriile obiective decât puterea. „Orientul Mijlociu”, unde mitul se îmbină cu realitatea... Orientul Mijlociu identificat cu războiul (și cu dictatura, fanatismul, sclavia femeilor etc.), unde conflictele de interese se reglează prin vărsare de sânge, pe care complicitatea lumii întregi l-a transformat în ceea ce este și care vede astăzi, din piatră seacă, crescând și înflorind Rojava²... Ridicându-se împotriva embargourilor, asediilor, amenințărilor, indiferenței... Dacă zic că toate puterile hegemonice mondiale percep ca pe o amenințare existența Rojavei și toate progresele pe care le-a făcut în direcția autonomiei, a egalității și a coexistenței pașnice, e posibil să exagerez. Dar destul de puțin. Să ne amintim că democrația, libertatea și egalitatea, mai ales în aceste zile de măcel, nu sunt numai niște concepte, nici cuvinte al căror sens s-ar fi uzat... Ca să-mi amintesc că, atât timp cât ni se va da, nu avem numai permisiunea să visăm, privesc această fotografie extraordinară, ca în zilele de proteste din parcul Gezi, fotografia în care am vrut din toată inima să apar, privesc miile de civili, femei, copii, bătrâni și tineri care trec „frontiera” smulgându-i sârma ghimpată cu mâinile goale... În zadar puterile hegemonice mondiale pretind exact contrariul, să știți că vrem să ne unim sau să ne asociem, să aparținem sau să aderăm numai la ceva ce este indisociabil legat de un singur cuvânt... Pace.

Notă

Din cauza unor probleme legate de e-mailul meu, n-am putut să semnez la timp textul comun care chema la solidaritate cu Kobani. De la un timp, se intră în Inbox-ul meu fără permisiune, iar dreptul meu de a comunica, drept fundamental al oricărei ființe omenești, este în mod invariabil călcat în picioare. Profit de această ocazie ca să-i avertizez pe cei care îmi scriu, care primesc sau cred că primesc e-mailuri de la mine.

1. Adalet ve Kalkınma Partisi (Partidul pentru Dreptate și Dezvoltare), partid conservator turc, al cărui fondator și lider este Recep Tayyip Erdoğan.
2. Kurdistanul de Vest, Regiune autonomă din nordul Siriei.

Noapte de demult

Într-o noapte banală de septembrie, umbra s-a aşternut fără somaţie, fără avertisment, cerul s-a întunecat brusc mult mai devreme ca de obicei. Aşa cum cresc apele unui fluviu negru venit din ţinuturi îndepărtate, umflat de apa torentelor, care a înecat totul în nămol, vârtejuri, masacru. Noaptea pare un pumn enorm ce îşi încheleştează strânsoarea asupra oraşului încremenit, prinzându-l în menghina unui somn care aduce a comă. Tare şi rezistent ca metalul... Noapte de furtună. Un vânt rău năvăleşte de pe înălţimi pe străzile oraşului şi aruncă, claie peste grămadă, gunoaiele, sacii, poveştile oamenilor, mătură orbeşte ultimele culori ale verii... Strălucirea palidă a lunii învăluie siluetele copacilor, trecând peste acoperişuri ca nişte degete pe clapele unui acordeon tânguitor, alunecând printre mormintele din cimitire. Adăpostit în spatele ferestrelor, storurilor, pleoapelor, oraşul amână un murmur somnoros. În volbura tunătoare, în marea uitare în care se teme să nu-şi rătăcească vorbele şi visele. Şi dacă se agaţă de zori, tot se teme să nu-i piardă.

Mecidiyeköy, într-o noapte de duminică. Elicopterele au plecat, oamenii de veghe au amuţit pentru prima dată. Privesc oraşul dintr-o vale cuibărită între cimitirul catolic, cel ortodox şi cel musulman. Privesc cartierul încercuit de zgârie-nori, invariabil cenuşiu şi populat de umbre, sufocându-se ca o autogară, unde viile şi duzii nu mai există decât ca nume de străzi... Aerul încărcat de pământ şi de ploaie, de miros de gaz şi de incendiu... Norii de furtună se năpustesc spre orizont şi îl învăluie ca o armată de cuirasieri. Şi scot din străfundul memoriei dorinţa arzătoare a unei vieţi care a trecut fără să fie trăită, a tuturor acelor zile rămase literă moartă, neglijate, rămase suspendate într-un echilibru precar. Nopti de demult, infinite, nopţi de netrecut ale sfârşitului... Umbre imense şi tremurătoare îmbrăţişează zidurile, strălucirea vapoasă a lunii îşi caută ezitând drumul printre morminte şi cântă cu degetele-i transparente o melodie numai tăcere. Care

sună când ca un recviem, când ca un cântec de dragoste, dar e întotdeauna neterminată...

Străzile din Mecidiyeköy, acele străzi ce revin zi și noapte în gura celor care le străbat, seamănă între ele precum liniile dintr-un registru de socoteli. Strada mea, înclinată și plină de praf, dă într-o piață mică și foarte circulată. La această oră a nopții se îmbulzesc vânzători stradali și oameni fără adăpost, cei care se duc sau se întorc de la slujbă o traversează fără să zăbovească, muncitori în construcții, curieri, angajați în comerț, agenți de pază, transportatori de mărfuri, oameni de serviciu... Cei care adună în zori gunoaiile enormei cetăți, cei care curăță trotuarele, fațadele, panourile publicitare... Toată noaptea se transportă făină și pâine proaspătă, ciment și blide din tinichea...

Oamenii vorbesc kurda, araba, bambara, în fața ușii un vânzător senegalez de ceasuri, un florar rom și un refugiat sirian inventează o limbă comună și delirantă la o farfurie de orez pe care o golesc cu o foame cât se poate de reală. În această piață fără nume veți găsi ceai cald și sendvișuri cu chifteluțe până spre dimineață; apoi, la ivirea zorilor, apar zilierii care stau la coadă să primească de lucru. Chiar în față, scrisă cu vopsea de adevărații locuitori ai pieței, o inscripție acoperă tot peretele, o frază destinată celor care visează treji în înaltul turnurilor: „Uneori viața depășește visele”. În spatele acestei inscripții se ridică un turn malefic cu treizeci de etaje, pe care îl cunoaște acum întreaga Turcie. Turn care, în acea noapte de demult, cea mai de demult dintre toate, e zguduit de un strigăt cum nu s-a mai auzit niciodată, un strigăt care se imprimă adânc în somnul cel mai tihnit. O voce care nu seamănă cu nicio alta, cea a ultimelor minute ale existenței, melodia ei neterminată... Visele pot oare să depășească moartea? O întrebare pe care noaptea cu furtună a purtat-o până la noi din negura timpului.

„Furia săracului face să se înfrunte două fluvii cu o mare... O lamă cu două pumnale...”

Femeia schilodită și marea

Deodată, marea a devenit violetă. Ca și cum ar fi fost în sfârșit pregătită să dezvăluie forța adevărată care mocnea în ea, s-a înveșmântat într-un violet sumbru și amenințător, un violet extraordinar și neașteptat, niciodată văzut, dar mereu visat, care părea să fi fost dintotdeauna ferit de privirea prădătoare a omului. Cu luciri de mov și de ametist... Ea a văzut și a recunoscut o umbră colosală profilându-se în spatele canionului unde erau scrise, pe un panou fără suflet, numele morților pe care munții de pe coastă, deși înfricoșători, nu-i înspăimântaseră. Dar se obișnuise atât de bine cu piedicile tăcute ale vieții, încât nu s-a gândit la posibilitatea ca o furtună, o furtună adevărată, s-o aleagă chiar pe ea ca s-o ia în involburarea-i. Cât despre mare, învățată întâi din cărți, era o deziluzie profundă. În mijlocul puzderiei de complexuri de vacanță era imposibil să regăsești marea piraților, a pescuitorilor de bureți și a balenelor. Ea prefera pădurea și deșertul, dar deșertul, care se tot mărește, lua rareori foc, în timp ce pădurea nu-și oprea propria nimicire decât cu ajutorul flăcărilor ei. Apele involburate și înspumate în care învățase să înoate... nu mai scânteiau poate de acum înainte decât în ochii ei. Marea își abandonase toate metaforele în locul care le este rezervat, în cărți, și, mereu accesibilă, se transformase într-o vacanță de rutină de câteva zile, în chestiune sanitară.

Țărmul era pustiu. Tremurând de frig, și-a scos hainele, a dat jos bandajul disproporționat care ascundea o rană mică și adâncă și a schițat câteva mișcări de înot imaginar cu brațul stâng, prea slab chiar și pentru trupul ei subțirel. O obișnuință, o problemă de sănătate...

Marea era de culoarea ametistului, mov, lapislazuli, imensă, nesfârșită. Și s-a gândit pentru prima dată că putea să-i audă muzica de final, așa cum la început își luase rămas-bun destul, pierduse destul. Pe țărm, o femeie complet îmbrăcată, cu un colac de salvare în jurul taliei, a scos un țipăt când a stropit-o apa, iar când cealaltă femeie i-a imitat țipătul au început să râdă,

una de-adevăratelea, a doua străduindu-se. Acum erau două femei în golful imens.

Ea a simțit repede acel curent ciudat, rece ca mercurul, până atunci necunoscut, dar a înaintat. Fără să știe de ce... Instinctul de aventură, provocarea, curajul sau teama... Nu, nimic din toate astea, doar o culoare, o chemare, un cântec. Ca și cum infinitul i-ar fi întredeschis ușa inimii, până atunci închisă în celulele ei strâmte, și i-ar fi surâs. Se întreba doar dacă acel surâs era real sau nu. O îndemna să ia calea spre ultimul ținut liber, un cântec cu sens încă indecis; cu ochiul sau cu ambii ochi învinși de ideea morții, mergea spre marea singurătății, mergea. Nu știa de ce pleca și nu știuse vreodată de ce revenea. Auzise că înecul era o moarte deosebit de dureroasă. Un african care supraviețuise unui naufragiu îi zisese: „În ziua în care ți se întâmplă, înțelegi sensul cuvântului «miracol»”. Când a văzut că doi bărbați, pe care vântul îi obliga să nu părăsească pontonul, strigau și făceau semne în direcția ei și chemau un *jet-ski*, a mărit ritmul. Pontonul era la zece-cincisprezece metri în urmă. Apoi la douăzeci, apoi tot mai departe...

Când a înțeles că nici măcar un Hercule, darămite o mână de femeie pe jumătate mutilată, n-ar fi putut să învingă acel curent, i s-a părut că iubea și mai mult marea. Era corectă, nu se juca. A înotat bras mult timp în singura direcție în care putea să înoate, spre larg, dar contra curentului; vântul se întetea, împiedicând-o să scoată capul din valuri, și a înghițit apă până la limita puterilor. Tocmai ea, căreia nu-i plăceau deloc filmele ce înfățișau lupta omului cu natura, obținuse rolul principal într-un spectacol prost pe care nici măcar nu voia să-l vadă. A plâns de deznădejde, două picături călduțe într-o imensitate lichidă... Muntele, pe care numai o minune îl putea mișca din loc, era acum acoperit de nori de furtună. „Ești pregătită să mergi pe apă?”

A simțit în trup că venea valul, s-a întors și l-a înfruntat oblic. Nu mai lupta acum împotriva lui, ci făceau corp comun, se deplasau în același sens. Respira odată cu marea, nu mai vedea decât apă până în depărtări. Și brațul ei drept pictat cu henna ce părea să fie al altcuiva... Dar brațul stâng era cel care o menținea în echilibru la suprafață. Se afla singură într-un purgatoriu pustiu și, cu toate că auzea cântul adevărat al mării, chemarea ei, cu toate că dorea asta, trebuia să reziste ca să nu facă cumva cale-ntoarsă, trebuia să se lase în voia destinului ei, a mării.

Când a ajuns, tremurând, la țărâm, a izbucnit într-un mare hohot de râs. Toți fugiseră să se adăpostească, iar cablurile electrice erau tăiate. Telefonul

ei mobil suna încontinuu, o senzație apropiată de iubire sau de extaz... De ce? Habar nu avea. În cele din urmă va da un nume celor întâmplare, va zice că era viața însăși, căci n-ar fi nimic altceva de zis.

Text din 9 martie

E o dimineată tristă de iarnă, ascunsă sub zorii reci, fără lumină, îngropată adânc sub straturi de ceață. Rece și incoloră, complet decolorată, ca și cum fiecare dintre cele șapte culori ar fi închisă în tubul ei... Ca și cum dimineata asta ar evita cu grijă să întredeschidă orizontul, să cheme sau să promită, să scuture orele ceasornicului... Nici vântul care bate din ce în ce mai tare, parcă pentru a anunța furtuna, deși enumerând regrete și reproșuri, încărcat de tăcere, nu știe să exprime nimic ce se poate spune. O zi scurtă de iarnă care, cu începutul și sfârșitul înnodate în aceeași întunecime imensă și mohorâtă, nu știe în ce direcție să se scurgă, plutind pe firul ezitărilor și nehotărârilor... Ca o frază destinată să fie tăiată în două. 9 martie, dimineata, la Istanbul. Luna martie începe întotdeauna așa în acest oraș, într-o întunecime nesuferită, când iarna, știind că domnia ei va lua sfârșit curând, se opintește încă o dată din toate puterile, acoperind uneori iar cu zăpadă pământul care se încălzește.

Să mă așez singură în fața paginii albe, după o Zi a Femeii care a fost uimitor de colorată, incredibil de entuziastă, plină de veselie, de pasiune, de nesupunere și de revoltă... Să revin la acele fraze destinate să se încheie cu trei puncte de suspensie, la acele cuvinte care, asemenea unei forme goale, așteaptă să fie umplute cu substanță, să revin la acea viață de zi cu zi pe care nu putem s-o deformăm la fel de ușor ca pe cuvinte... Cu gândurile confuze...

Dar ce să crezi când citești diferitele celebrări și interpretări ale zilei de 8 martie, de care se ocupă chiar și ziarele ce apără o morală care repetă tot timpul că „egalitatea între bărbați și femei nu există”, ce să crezi când citești acele titluri înzorzionate și pompoase sau anunțuri cum ar fi „nu ucideți femeile, nu ziceți părul lung și mintea scurtă” și când vezi campanii publicitare pentru produse de menaj și cosmetice ieftine? Ar trebui să

vedem ca pe un motiv de speranță faptul că un viol îngrozitor a dus la un „catarsis” social și că, la ceremoniile ispășitoare care au urmat, bărbații au fost prezenți în număr istoric sau ar trebui mai degrabă să reamintim povestea celor trei femei torturate până la moarte de soții lor, la două zile după cazul Özgecan¹, pe când femeile se aflau în stradă? Cum ar trebui să interpretăm, în perspectiva legăturilor dintre crimă, pedeapsă, justiție și drept, cei optsprezece ani de închisoare la care a fost condamnat bărbatul ce și-a ucis soția și care pentru a se apăra pretindea: „Am ucis-o pentru că mi-a zis că copiii nu sunt ai mei”? Când se știe că aceeași pedeapsă este aplicată oricui aruncă un cocteil Molotov într-o adunare? Ce legături există între egalitate, dreptul la viață și drepturile omului? Trebuie să le răspundem celor „doi-trei psihopați” care, neputând să-și înfrâneze mai mult de câteva ore fantasma de a ucide o femeie, au ajuns să le spună „și pe voi o să vă omorâm” femeilor care defilau de 8 martie? Mai trebuie să facem lista frazelor repetate de nenumărate ori despre dominația moralei masculine și ostilitatea față de femei? Și, cu toate că au fost menționate de atâtea ori, înseamnă să dai dovadă de cruzime sau de realism dacă mai amintești acele cifre înspăimântătoare care nu scad deloc? Sau e nevoie să umplem golul cu durerea și acea dorință de suferință despre care se spune că i se potrivește așa de bine genului feminin? (Rapoartele despre egalitatea dintre bărbați și femei ne informează că Turcia a coborât pe locul 125 din 142. Suntem una dintre țările unde procentul de reprezentare a femeilor în politică este cel mai scăzut din lume, ceea ce pare deja binemeritat când ne gândim că există 77 de deputate, două femei prefect, o singură primăriță și o singură femeie subsecretar! Iar situația în domeniul juridic și universitar e la fel de dramatică.) Trebuie să considerăm cu durere, cu umor sau cu înțelegere cuvintele marelui șef care, după ce a privat *de facto* milioane de femei de dreptul la avort, la un ordin murmurat din vârful buzelor, declara pe 8 martie: „Mă voi ocupa personal de problema femeilor, așa cum m-am ocupat și de cea a țigărilor”?

Nu suntem de partea legii, ci de partea revoltei! Nu este un slogan de o singură zi, ci realitatea noastră individuală! Femeile schimbă Turcia, o transformă și o vor transforma...

Am pierdut probabil ultimul scriitor epic dintr-o epocă fără legende. Întâlnirea cu un scriitor ale cărui cărți îți plac este, în general, o mare

deziluzie, știu, dar există și excepții, cum ar fi Yaşar Kemal, care ne aduce aminte ce este „meseria de a scrie”. N-am auzit niciodată din gura lui vreo frază care să nu aibă gust de înțelepciune și o savoare legată de obârșie. Am primit din mâna lui primul meu premiu, precum și Premiul Sait Faik, dar, chiar și astăzi, îi sunt recunoscătoare mai ales pentru că mi-a adus întotdeauna, o dată pe săptămână, vinerea, un pachet de țigări pe când eram o scriitoare tânără și săracă publicată de editura Adam Yayınları... Îmi înțelegea sărăcia, pe de-o parte, iar pe de altă parte îmi povestea tinerețea lui și, mulțumită câtorva fraze și cadouri, mă reconcilia cu propriul meu destin și, probabil, și cu cel al Omului. De fiecare dată când eram învinsă de furie sau deznădejde, mâna mi se îndrepta spre acel pachet niciodată gol.

— Vai, fiica mea, asta e curată otravă, dar nu scriem niciodată dacă nu avem un viciu!

1. Özgecan Aslan, studentă ucisă în 2015 după ce a înfruntat trei bărbați care voiau să o violeze. Crima celor trei a dus la ample manifestații în întreaga Turcie.

Suntem vinovați

Ce trebuie să scriem? Ce-ar putea face scrisul (al tău), ce-ar putea să pună în „cuvinte” și în numele cărei lumi o poate transforma pe aceasta? Până unde se poate baza pe realitate? Ora trei dimineața, ploaia cade cu intermitențe, curând va turna cu găleata. Ca și cum ar fi zgomotul secundelor pe care le-ai auzi bătând pe pavaj. Stau în locul meu obișnuit, în noaptea mea, în care intru așa cum te strecoari într-un cort. Probleme „veșnice”, întunecându-se pe măsură ce umbra se întinde, prinsă în trecătoarea îngustă ce taie orice ieșire... „Scrisul este ori un verdict, ori un strigăt.”

Cuvânt atât de des rostit, se întâmplă uneori să se agațe de om ca o anaforă, să-l răspândească între cer și pământ. Apoi, îl aruncă brusc afară și-l abandonează pe țărmurile tăcerii. Scrisul, ca strigăt, născându-se odată cu strigătul... Un scris în stare să dezlănțuie un strigăt puternic care ar acoperi toată imensitatea universului... Cine ar avea atâta suflu ca să urle la infinit, ca să învie toți morții... Ce cuvânt poate să reia și să domolească strigătul copiilor armeni aruncați în groapă? Ce cuvinte ar putea să fie fermentul unei lumi noi, al unei alte lumi, unde totul și-ar regăsi sensul adevărat, pe cenușa acesteia?

Limitele scrisului, limite ce nu pot fi depășite fără incendiu, fără dezintegrare, fără întoarcere la cenușă, la oase și la tăcere... Oricât de departe s-ar putea aventura în ținutul morților, scrisul nu va aduce vreodată înapoi de-acolo nici măcar unul singur. Oricât ar bătui coridoarele, niciodată nu va deschide zăvoarele celulelor de tortură. Dacă riscă să pătrundă în lagărele de concentrare, unde condamnații au fost spânzurați de ușile împodobite și înfrumusețate cu maxime, presimte că nu va mai ieși de-acolo. Și dacă va reveni ca să poată povesti, o va face cu prețul abandonării de sine, în urmă, acolo, în spatele sârmei ghimpate de netrecut... În fața morții, poartă toate măștile pe care le poate găsi. Când încearcă să răsun

din hăul ce desparte călăii de victime, aude numai propria-i voce, cuvinte care se sufocă încă înainte de a ajunge la celălalt mal, înainte de țărnițele realității și ale viitorului... De cele mai multe ori, alege să rămână la o distanță relativ sigură, mulțumindu-se poate, ca s-o depășească, cu responsabilitatea „mărturie”...

Oricât de facil, tardiv și zadarnic ar fi, trebuie s-o spunem explicit: suntem vinovați. Am comis în această țară o crimă atât de atroce, încât cei care au fost victimele ei au numit-o „Marea Catastrofă” – am eradicat un popor. După ce am chemat bărbații să lupte în armatele noastre, le-am ucis în masă soțiile și copiii, forțându-i să meargă cu burta goală pe drumuri interminabile. Dar crima oamenilor constă atât în faptele lor, cât și în felul în care și le asumă. Negând felul în care ne-am comportat, am comis o crimă și mai mare, refuzând s-o privim pe acea femeie care ne cerea ajutor, acea biată femeie prinsă într-unul din convoaiele care erau trimise la moarte, acea femeie care, de 99 de ani, ne face semn cu disperare... Căci crima cea mai gravă e să-i furi unei ființe omenești până și traumele. A acuza victima de minciună înseamnă a arunca crima asupra celor care sunt martirii ei... Iată de ce, probabil, pământul nostru este plin de gropi, pe care le săpăm și le astupăm fără încetare. Sunt pline de oase, de cenușă, de tăcere... Nu suntem în stare nici să ne uităm în ochii acelei femei bătute până la moarte, apoi aruncate pe marginea autostrăzii, nici la rămășițele scheletului partizanului... Îmbătrânim ca să uităm, uităm ucigând și uităm întruna că purtăm în noi aceste cadavre.

A face față este cu totul altceva decât a accepta. Înseamnă a fi capabil să înfrunți privirea victimelor, a ști să le lași să vorbească. Poate e prea târziu, mult prea târziu pentru morți, dar să-i lăsăm pe cei care au scăpat să ne povestească Marea Catastrofă. Noi, cei care suntem acum un alt „noi”.

Încă ceva, înainte de 1 Mai: Piața Taksim e a noastră, cei care au murit acolo sunt ai tuturor... De fiecare dată când vom merge spre această piață de nerecunoscut, în ciuda bastoanelor de cauciuc, a tunurilor cu apă, a gazelor lacrimogene, de fiecare dată când ne vom îndrepta spre ea, ea va fi „a noastră”.

Fără început și fără sfârșit

Foi albe, cât vezi cu ochii. Plate, subțiri, monotone, aride... Pline de pustietate, de umbre și de ecouri, ca niște temple părăsite. Fărâme de simboluri, acoperite de praf, imagini confuze, umbre fără nume, fraze fără sfârșit... Grămezi, straturi de albeață sedimentată, înghițind toate privirile, încorporându-le în materia sa... Rânduri care așteaptă și se umflă, deschise ca niște ochi ieșiți din orbite: rândurile nescrise. Lumi a căror flacără s-a stins, reci de mult, transformate în cenușă fiindcă n-au știut să renască. Miros de putreziciune infiltrându-se peste tot și în toate. Voci dispărute, imagini care așteaptă să fie dezgropate, umbre care bântuie drumurile secrete ale memoriei... Fantome care caută bâjbâind lumina zilei printre ruine... Vase negre de aluviunile tăcerii, timp bine zăvorât, uscându-se în propria albie. Visuri uitate, veșnic uitate, rădăcini înnodate, chipuri șterse, sunete nemaiauzite, neterminate... Prăbușindu-se tot mai mult în hăul a ceea ce a trecut, a ceea ce este pierdut pentru totdeauna, ca niște urme pe care le acoperă nisipul... Ambiguitatea unui ultim suspin, venit poate dintr-un trecut îngropat de viu... Imaginile lor poate deja fracționate, nimicirea finală, cea mai crudă, în somnul lor, al unor zei uitați și uituci, acum retrași din activitate... Ochi tricotați ca împletitura unui perete despărțitor, fraze împietrite în clipa în care țâșnesc dintr-o inimă ciopârțită... Creatură cu fața de sticlă a oglinzii care o face posibilă, mască respirându-și propriul vid, valuri mugind ale infinitului care se sparge pe țărmurile vieții. Cuvinte care circulă în întunericul urlător ca prinse într-o tornadă. Sosind parcă chiar acum din ținutul morților, răspândite de un vânt de furie, cuvintele care se despart și se unesc, se aprind și se sting și mor pentru ca o lume să se recreeze...

* * *

Foi albe, cât vezi cu ochii, așa am început, în ultimele zile de decembrie... Era comemorarea a trei masacre. Am scris patru povestiri încrucișate despre Maraș, trei texte despre Roboski și, luni întregi, despre „Întoarcerea la Viață”, închisoarea Ulucanlar și temnițele de „tip F”, despre cei care au murit făcând greva foamei. Texte al căror ultim cuvânt nu a fost încă spus, care au rămas neterminate, în definitiv nescrise... Între fiecare paragraf și următorul, noi masacre, noi crime, noi asasinate, comemorările din ianuarie...

De data asta, moartea a atacat din toate părțile, a asediat totul. Fără milă, sângeros, ironic...

Fie ca și acest text să reprezinte un recviem neterminat, sau debutul lui, fără început și fără sfârșit...

Convoiul de infirmi

„Și până când înfricoșătoarea mea poveste va fi spusă, acest curaj va arde neconținut în mine”, spune un vechi poem. Dar cum s-o spui? Cuvintele sunt uscate și goale, scoarța unui strigăt fără nume care murmură printre fisurile sale, nimic mai mult. După un drum lung, la capătul unei îndelungate morți... Cuvinte mestecate, destrămate, plămădite din întuneric și tăcere... Eco-ul fiecăruia cu disperare și veșnic reluat de celelalte, încremenite în privirea morților... O poveste înspăimântătoare așteaptă acolo, pe malul opus, în atemporalitatea compătimitoare. Un drum pustiu, ca un mormânt acoperit de pământ, în ruinele din toate timpurile... Povestea mea înspăimântătoare așteaptă acolo, în locul unde noaptea devine adâncă și mă privește cu ochii ei obișnuiți cu întunericul. Ca și cum și-ar căuta dublul într-o oglindă plină de fantome... Vorbește, tace, își amintește, uită, visează. Poate vrea să vorbească ascunsă în spatele unui chip omenesc, al unui trup, al unei răsuflări, n-are importanță, în aceeași măsură un început și un sfârșit... Poate speră infinitul sau să se amestece cu pământul, să se preschimbe în piatră... Poate regretă cerul, lumina... O prăpastie ne desparte, o prăpastie ne unește. Se leapădă de scoarța ei bucătică cu bucătică, își smulge cuvânt cu cuvânt, se amestecă cu întunericul pe care nimic nu-l deosebește de cel al nopții. Se revarsă pe pământ urmând căile pe care vine apa și pe cele turboase ale lumii oamenilor...

Fiecare cuvânt este o oglindă plină de fantome, eco-ul eratic al acestei oglinzi, prăpastia săpată de priviri... Fiecare cuvânt este rana pe care și-au făcut-o reciproc, cu cuțitul pe care îl ascut privirile, prăpastia sângerândă...

* * *

Încă o dată, încerc să fac din tortură un „subiect”, să fac astfel încât limitele ei să devină poroase... Și, invariabil, limba mi se fărâmițează, se posomorăște și se rătăcește. Poziția mea distanțată de jurnalistă poate că m-ar putea ajuta să reușesc și aș izbuti să clasific fapte concrete, strigătoare la cer. Arestările, relatările, rapoartele medicale, rezultatele autopsiilor... „Toată lumea cunoaște asta, fir-ar să fie, toată lumea a trăit-o într-un fel sau altul.” Evident, există urme care, chiar și după zece ani, nu se vor mai cicatriza, există rapoartele medicilor care denunță nenumărate umiliri și bătăi, există un bărbat de 37 de ani care a murit în cursul unui interogatoriu, există acea fată care a fost violată, există rapoartele de autopsie... Dar, pentru cei care vorbesc despre asta și chiar pentru cei care fac un subiect din violurile și tortura de stat, există peste tot, pregătite și la îndemână, legi, verdicte și ordine care să-i incrimineze pentru minciună, calomnie, pentru una, alta și încă ceva în plus. (Această alianță perfidă care exclude victimele violului închizându-le în singurătatea lor, într-un fel sau altul, ajunge să spună despre ele că sunt „mincinoase”...) Dar statul de drept se arată de data asta așa cum e: trei polițiști sunt judecați pentru că l-au asasinat pe Süleyman Yeter¹, unul este achitat și altul, invocându-se „buna comportare”, recursul în casație și legea de aplicare a pedepselor, scapă doar cu o lună de închisoare! Nici măcar nu se face procesul șefilor și, după ani de zile, aflăm că unul dintre ei, care avea să mai avanseze în grad, fusese deja judecat pentru că practicase de două ori tortura, dar, existând convingerea că n-o va mai face, numele lui nici măcar nu mai apăruse în dosare...

Poate chiar limba torționarului, o limbă injurioasă, suverană, satisfăcută până la ultimul grad, ne vâă cu nasul în această realitate, în care vom ajunge să ne complacem: „Când am intrat în închisoare, ne-au numit în batjocură «convoiul de infirmi» și s-au prăpădit de râs”. Râsul lor, morbid și îmbătat de durerile provocate altora, ne confruntă cu realitatea: suntem niște răniți incurabili, niște infirmi iremediabili... În adâncul nostru, acolo unde viața ne leagă de ea, nu încetăm și nu vom înceta niciodată să sângărăm... Nu este vorba doar de cel care vede sau practică tortura, de jurnalistul, de procurorul sau de doctorul care închide ochii în fața unui copil supus supliciului estrapadei până la moartea nervoasă... Noi toți... ne-am alăturat

Convoiului Infirmilor și înaintăm greoi odată cu el... clătinându-ne, poticnindu-ne, fiecare pas cu durerea lui... cu pași lenți, îngreunați parcă de o ghiulea, suferind, ca și cum am trage după noi o povară strivitoare... Dezintegrându-ne câte puțin cu fiecare pas, cu fiecare clipă puțin mai distanți, puțin mai surzi, puțin mai rătăciți... Cu conceptele, cuvintele, identitățile numai zdrențe atârinate în jurul gâtului, complici la crimă pe viață...

Nimeni n-a auzit că ceafa i s-a rupt, nici măcar el, slavă Domnului... Dar acolo, acolo unde noaptea devine tot mai adâncă și unde se sting toate glasurile pământului, strigătul mărunț al unui os care se rupe devine tot mai intens, se răspândește, se repercutează în ecouri infinite și disperate, își trasează propria cale. Spre locul emiterii sale, spre o inimă părăsită...

[1.](#) Sindicalist mort în 1999 în timpul unui interogatoriu la sediul poliției.

Imaginația la putere

Războiul. Un concept, o realitate, o stare proprie omului, o tragedie. Motivul sumbru și veșnic a ceea ce numim Istorie... E întotdeauna periculoasă „călătoria” care transformă impresiile în experiență și experiența în cuvinte, dar în ceea ce privește războiul, o sursă de „impresii”... Să fii prins între focurile mitralierelor, într-o noapte fără lună, să-ți cauți drumul într-un oraș necunoscut, să străbați împreună cu un bosniac rănit la cap strada pe care o apără... La marginea unor ținuturi care nu aparțin nimănui, în punctul zero al frontierei, să fii bombardat fiindcă ai format un lanț pentru pace. Am simțit că niciuna dintre experiențele trecute nu mă pregătise pentru acest moment. Și poate că și cei care fac instruirea militară cea mai dură, atunci când sunt confrunțați cu realitatea războiului, cu acea realitate atât de contrară vieții, atât de contrară chiar morții, au sentimentul unei irealități și al unei răătăcirii asemănătoare.

Îmi încheiasem ultimul articol încercând să-mi dau seama ce întrebare putea să ne adreseze orașul Kobani... Cu siguranță, Kobani nu poate fi cuprins în câteva pagini, în câteva ore... Trebuie spusă povestea celor care s-au refugiat acolo și a celor care au ales să rămână în acest oraș distrus și duhnind a moarte, povestea luptătorilor de gherilă, a civililor, a răniților răspândiți în spitalele din Urfa, dar și a celor care mor pierzând sânge pentru că nu li s-au deschis la timp porțile frontierei... Precum și a celor care își așteaptă copiii cu ochii ațintiți la orașul plin de fum, a copiilor din tabăra Arin Mizra... unul câte unul, iar și iar... Până când vor fi auziți. Copiii care fac semnul victoriei printre corturile aliniate... Fețele epuizate, serioase ale celor care fac de pază de săptămâni întregi la frontieră, expuși tirurilor de hărțuire și gazelor lacrimogene: „Am îngropat atât de mulți morți”. Cuvintele pe care le-am învățat silabă cu silabă de la mama unui luptător de gherilă, care mă ținea de mână la capătul lanțului pentru pace,

încercând să nu râdă de pronunția mea: *Bijî Berxwedana Kobani!*¹ (Era sfârșitul anilor 1990. Mă alăturasem unui grup de femei care încercau să treacă de un cordon polițienesc ca să meargă spre bulevardul Istiklal. Din toate părțile ploua cu insulte, amenințări de linșaj, la fiecare trei pași polițiști care își agitau bastoanele de cauciuc smulgeau o femeie din grup ca s-o ducă în arest. Mi se pare că în ziua aceea am auzit cuvântul *Berxwedana*. Era atunci a cinci suta săptămână a „Mamelor de sâmbătă”, pe care ziarele din acea perioadă fie le ignorau, fie le luau ca țintă în prima pagină!)

Eu, cetățeană a unei țări care a făcut tot posibilul să închidă un culoar care se deschisese în mod natural și de mult timp, a unei țări care târguiește ajutorul umanitar ce trebuie acordat unui sat asediat de artileria grea, care, cu ocazia evenimentelor din 6 și 7 noiembrie, a declarat „Nu acceptăm răniții până nu încetează manifestațiile” – deși în același timp erau deschise toate drumurile, porțile, culoarele care duceau la Daesh! – și care a închis ochii la moartea a 12 răniți care și-au dat sângele, pot eu să scriu cuvântul „pace” fără să mă acopăr de rușine? Nu știu. Dar repet în numele dreptului meu de a vorbi. Noi, cei care credem în frăția vorbelor și a popoarelor și în nemurirea cuvântului, noi, cei care credem în focul de nestins al rezistenței ce arde în sufletul omenesc, în acel foc ce renaște de fiecare dată când moare un cuvânt, și care credem în visul strălucitor pe care îl numim „libertate”, vom repeta asta până când se va deschide un culoar adevărat. Până când va fi smulsă toată sârma ghimpată care desparte omul de om... Un culoar care să ducă de la „eu” la „tu”, uneori e de ajuns doar un mic pas, un singur cuvânt, o voce chiar, dar, ca să putem numi asta un „culoar al umanității”, va trebui să mai mergem. „Imaginația la putere!” (Acestea sunt ultimele cuvinte ale lui Suphi Nejat.)

Notă

S-au strecurat câteva erori în lista publicată cu prietenii scriitori împreună cu care am pornit la drum la plecarea din Istanbul: Ayşegül Tözören, Gaye Borahoglu, Hatice Meryem, Sema Kaygusuz, Menekşe Toprak, Seray Şahiner, İlkay Akkaya, Vivet Kanetti, Sine Ergun, Murathan Mungan. Am găsit în presă lista cu cei care ni s-au alăturat de la Diyarbakır, Batman și Ağrı, să mă ierte cei pe care i-aş putea uita: Aydın Alp, Azad Zal, Edip Polat, Eyüp Güven, Felate Dengizi, Hicri İzgören, Hogir Berbir, İsmail Dindar, Lal Laleş, Mehdi Perinçek, Fırat Ceweri, Muharrem Erbey, Sidar Jir, Yavuz Ekinci, Murat Özayaşar, Mehmet Yılmaz, Memirxan, Nihat

Özdal, Osman Özçelik, Remziye Arslan, Rizo Xerzi, Rodi Zinar, Şener Özmen, Roşen Rojbin, Sevinç Koçak, Vedat Çetin, Yavuz Ekinci, Zülküf Kışanak. Mulțumiri fără număr Asociației scriitorilor kurzi și filialei PEN – Diyarbakır, deputaților HDP care ne-au primit, prietenilor de la Eğitim Sen și din barou care au participat la lanțul uman, precum și tuturor celor care au luat parte la conferința „O frază pentru Kobani”, în mod deosebit lui Ayşegül și lui Filiz. Cât privește frazele scriitorilor care n-au putut să se numere printre noi în ziua aceea, pe acestea le păstrez pentru un viitor articol despre „impresiile de la Arin Mirkan”.

* * *

O fotografie. Suruç, frontiera cu Kobani, punctul zero al frontierei. 25 octombrie. Lanțul uman pentru pace. Amurg. Amurg înainte de vreme, întunecându-se cu repeziciune, ca și cum n-ar mai fi ultimele ore ale zilei, ci deja bezna adâncă a unei nopți atemporale a oamenilor. Care se infiltrează și se prăbușește în străfundurile ei... Ca și cum n-ar fi seara tristă și obosită a unei lumi ce nu și-a terminat încă rotația... Coconul lumii, care se metamorfozează, se pregătește să se nască încă o dată, din nou, din cenușa proprie și din propriile vise, amurg pe care îl concretizează alungirea siluetelor omenești de la un capăt la celălalt al fotografiei. Întorcând spatele orizontului, ce pare a se afla cu un pas în urma lor, oameni, toți într-un singur trup, care, în anonimat, cu chipuri și sexe neclare, s-au eliberat de propriile frontiere... Asemenea notelor unei melodii mereu neterminate, în care fiecare voce se adaugă celorlalte... Chiar dacă în acest moment nu sunt mână în mână, sunt totuși atât de apropiați încât destinele li se înlănțuie, poveștile și umbrele lor se împletesc, din ei se formează un nou întreg. Toate sau aproape toate brațele ridicate spre cer, trimițând poate un salut spre depărtări, până la granițele cele mai îndepărtate, un strigăt, o revoltă, parcă incontestabil conștiente de efemeritatea momentului... După numai cinci minute, acest lanț uman se va desface, oamenii se vor urca în autobuzele și automobilele lor, se vor întoarce la existențele lor individuale. Fiecare restituit propriei călătorii, propriei uitări... Sclipiri rubinii, liliachii, violete pe un fond castaniu și orizontul incandescent care învăluie vremelnicia tuturor lucrurilor... În adâncuri, sub pământ, flăcările terne, reflectându-se pe cer, ale unei explozii, ale unei agitații dureroase...

Indecisă în mijlocul flăcărilor, silueta unui oraș pe jumătate transparent, pe jumătate imaginar. Cerul aureolat de culorile pământului, care așteaptă, care farmecă, care măresc, culorile pământului, și orele, și oamenii, oamenii... Încremeniți parcă la porțile unei lumi care înglobează toate lucrurile și ajunge la sensul ei cel mai adevărat și mai profund, oamenii își flutură mâinile spre depărtări, dincolo de cele mai distante frontiere, dincolo de moarte.

Voi continua, dacă programul meu nestatornic îmi va permite – la drept vorbind, nu –, cu impresiile mele despre Suruç, despre război și despre Kobani. Trebuie să adaug câteva note. Ultima frază a scrisorii lui Suphi Nejat Ağırnashlı, al cărei titlu îl citisem la frontieră. Tabăra de corturi Arin Mirkan, la care m-am referit în ultimul meu articol, poartă numele mamei a doi copii care s-a aruncat în aer sub șenilele unui tanc. Trebuie să-i menționez și pe cei care voiau să vină la Suruç și n-au putut, pentru că n-au fost informați la timp sau n-au reușit să-și ia liber, dar care au fost cu gândul alături de noi: Can Öz, Emrah Serbes, Behçet Çelik, Burhan Sönmez, Sabri Kuşkonmaz, Ece Temelkuran, Özcan Karabulut, Mehmet Efe, care ne-a trimis poemul său „Ayni”... De asemenea, mulți poeți și scriitori din străinătate ne-au trimis susținerea, salutul, mesajele sau poemele lor: Eugene Schouldin (Norvegia), Moris Farhi (Anglia), Ingrid Rasch și Birgitta Walin (Suedia), Tahar Bekri (Tunisia), Cécile Oumhani, Janine Gdalia, Paul de Brancion (Franța), Mona Latif-Ghattas (Egipt-Canada), Marilyn Hacker (SUA) și Birgitta Jónsdóttir (deputată islandeză). Îmi rămâne să citez mesajul poetei americane Marilyn Hacker: „Chiar dacă n-am putut să vin astăzi, sufletul meu e cu voi, la frontieră, lângă apărătorii curajoși ai orașului Kobani, în speranța unei lumi în care nu va mai fi niciodată nevoie să se lupte cu arme...”.

Duminica trecută, în cadrul unor activități care urmăreau promovarea culturii evreiești, la Neve Shalom a avut loc o recepție oficială. Cuvintele de mulțumire rostite în onoarea lui Recep Tayyip Erdoğan la sfârșitul rugăciunii Ha-noten au deschis focul criticilor în presă. Or, ca tradiție a diasporei, ea nu este specifică acestui rit și nici Turciei.

[1.](#) Trăiască rezistența de la Kobani!

Text neterminat

„Unele lucruri se învață cu inima, o inimă fierbinte!”, am scris, apoi am pus un punct în mijlocul textului, două puncte: *Newroz piroz be!*¹ („Istoria originilor”, 24 martie.) După o săptămână aveam să continui de unde rămăsesem, aveam să mă aventurez în Sumer, în Babilon, în mitologia Orientului Mijlociu. Lupta dintre lumină și întuneric, dintre cosmos și haos, dintre ființă și neant. Poemul epic *Enuma Eliș* despre întemeierea Babilonului, Epopeea Creației. Zeul Marduk și dragonul femelă Tiamat. Binele și răul, crima, păcatul și purificarea. Crudul rege Dehak și Djemșid, Feridun, Kawa. Sclavia și eliberarea. Șerprii, conștiința... „Moartea-i un meșter”, spune Paul Celan în cel mai celebru poem al său, „Fuga morții”, un maestru care se joacă cu șerprii...

(Inima omului este o oglindă, spuneau cei din vechime. O oglindă veche ca piatra, în căutarea unei imagini pe care ar vrea s-o păstreze pentru totdeauna. Tare ca diamantul, plină de mistere. Plămădită din același lut ca inima pământului...)

Scopul meu era să scriu două texte, unul despre cea mai veche, mai profundă și mai sacră dintre căutările omenești, iar celălalt o narațiune sau, mai exact, un text despre miturile renașterii. Viața care nu se sfârșește odată cu moartea, destinul deschis spre infinit, îmbinând microcosmosul și macrocosmosul... Forța și transcendența acelei imaginații umane care caută și creează infinitate peste tot și în toate. Doisprezece ani mai târziu, voiam din nou să scriu despre nepieritoarea și tăcuta flacără a existenței. Cercul care se rotește după voia secolelor, a anotimpurilor, a păsărilor și a vânturilor... Am trimis prima parte a textului cu o întârziere „tehnică” de 24 de ore. În aceeași zi, *Özgür Gündem* era tipărit, confiscat și interzis. Telefoane, SMS-uri, e-mailuri... Am uitat să întreb cum „sfârșise” articolul meu! E o durere ciudată, profundă, inexplicabilă, care provoacă multă

suferință. Ca durerea de a ți se fi tăiat un membru și de a fi depozitat de el pe vecie, o suferință fantomă...

Astăzi, la două săptămâni după Newroz, după sărbătoarea de Newroz în timpul căreia două persoane au fost ucise, alte zeci rănite și alte sute arestate preventiv, mă întreb cum să continui în această dimineață întunecată și ploioasă. Acest oraș din Europa Centrală înconjurat de munți, acest oraș care mi-e cu totul străin, acest oraș unde m-am refugiat ca într-un uter temporar, rece și umed, se pregătește și el să sărbătorească „întoarcerea primăverii”. Clopotele de Paști bat de ore întregi și durerea mea e tot mai mare.

(Cândva, cu mult timp în urmă, în acea vârstă de aur pe care n-o vom mai vedea niciodată, pe când eternitatea nu se lovea încă de timp, era lumină. Și cuvântul. Și inima născută din cuvânt. Pământul și forma. Dar nimic din toate astea nu era de ajuns ca să înflorească lumea oamenilor. Zeii au învățat să se sfâșie între ei. S-a comis primul asasinat, un bărbat și-a ucis fratele. Sângele s-a amestecat cu apa, lumina cu țișatul... Încă șovăielnic, cuvântul a părăsit gura mortului pentru totdeauna, s-a smuls din inima lui, forma a uitat chipul. Asemenea unei perdele roșii, sângele s-a întins între moarte și viață... În acest interval se situează existențele noastre pe vecie neterminate, incomplete, în inimile noastre unde zilnic un zeu îl ucide pe altul și zilnic suntem destinați să renaștem din unirea sângelui cu visul.)

Au trecut șapte ani de când am scris acest mic paragraf pe care l-am numit „Primul asasinat”, lăsat între paranteze ca multe alte fraze... Dintr-un motiv sau altul, ezitam să-l inserez în prima parte a textului meu. Or, dacă nu se referă nici la sânge, nici la sfâșiere, „Istoria originilor” rămâne neterminată, de neînțeles, neînsuflețită.

(Apoi, totul începe să ardă cu o flacără aurie. Și atinge o luminozitate ce refuză chiar lumina zilei, imagine care s-ar zice că e desenată cu un penel din lumină pură, curată, infinită, perfectă. Ca și cum scoarța obiectelor s-ar fi crăpat și scânteierea ascunsă în măruntaiele lor ar țâșni afară numai pentru o clipă. Iată-te în sfârșit ajuns, în durere, în inima acestei lumi pe care, cu ani în urmă, ți-ai înfipt-o în carne... Ai reușit să-ți dezgropi misterul. Acel cântec care zice că toate astea N-AU FOST ZADARNICE. Dar cântecul dispare și el în tăcere. Lăsându-te în urmă, în scobitura pietrelor... Lumina pură și veșnicia. Uite că în sfârșit ți-ai găsit locul în tablou! O piatră mută care își așteaptă ora între cer și pământ. Și numai refuzând să termini povestea acestei pietre o vei inventa pe a ta.)

Deocamdată mă mulțumesc cu asta, cu clopotele unui oraș străin, povestiri neterminate, cuvinte goale ca niște semințe. Cu lumina pură și veșnicia, o inimă fierbinte care suferă ca un membru amputat... (Dacă soarta îmi surâde, voi termina acest text despre Newroz în cursul anului!)

Post-scriptum

Acum câteva săptămâni am primit un prim roman trimis din închisoarea de la Bolu. Am citit *Timpul dudelor* chiar în acea zi, pe loc. Vă mulțumesc mult că mi-ați împărtășit acest text atât de sobru și de adevărat, atât de trist și de frumos.

[1.](#) Petrecere frumoasă de Newroz!

Noaptea

Vremea s-a schimbat aici, a devenit ca în Siberia! Temperatura e negativă ziua, iar noaptea... mi-e teamă că ajunge până la minus douăzeci. Și acum, după toată această zăpadă geneveză pe care n-am reușit s-o suport mai mult de două ore, într-o stare febrilă, suferindă, obosită de viață, să mă apuc de scris „politică”... Să-ți ascuți creionul, să-ți dai motiv să afirmi că „climatul s-a schimbat mult”, să aliniezi frazele și analizele, să găsești moduri elegante de a spune „am zis că”... După ce ai fost obligată, într-o asemenea stare de osteneală, să vorbești ore întregi despre realitate și ficțiune, despre „eu” și despre celălalt, despre moarte și infinit! Când, în general, lucrurile stau cu totul altfel, toată ziua vorbesc despre politică, adică despre problemele Turciei, absolut neschimbate, înainte de a mă întoarce la fereastră ca să-mi regăsesc noaptea. Încă o noapte în care să contemplan întunericul, să privesc lumea cu chipul meu de femeie extenuată care se conturează pe un geam înghețat, să sper în ivirea unor noi zori.

Să scrii, împotriva nopții, cu noaptea... Cu limba ei, cu ezitățile ei, cu repetițiile ei... Cu ajutorul cuvintelor ei somnambulice, al memoriei ei care se ascunde în ea însăși... La flacăra pâlpâitoare a unei lumânări care rămâne aprinsă în inimă, în punctul de cumpănă. La licărirea unei stele care continuă să strălucească deși e moartă de mult și pe care ai adus-o cu tine de la frontiere... Să privești noaptea în care nu pătrunde nicio privire, să închizi vidul infinit între puncte și linii, să trasezi intersecții în întuneric, să atingi cu miile ei de degete subțiri umbrele și obiectele lor... Să te deschizi din toate puterile pentru un strigăt negru la care n-ai știut să răspunzi, să-l umpli cu o voce răătăitoare... Să divaghezi, să te repercutezi ca un ecou în șoaptele întunericului, să te risipești și să dispari... Să te repezi înainte, supunându-te când luminii, când umbrei, să te târăști departe pe drumul imaginilor... Să privești în hăul pe care nicio privire nu-l poate umple. Să scoți la lumină propria formă din abisurile vidului... Să părăsești, să te

retragi, să aștepți. Ca o matrice doldora de sânge. Să lași un cuvânt să vină la tine și să vorbească în tine... Să te mulțumești cu acest cer, cu acest pământ, cu această tăcere. Cu ajutorul acestui destin care își va găsi deznodământul într-o altă lume, mai reală sau mai fantastică... Care va căpăta sens în altă lume, redevenită cenușă sau care încă nu s-a născut... Să te mulțumești cu speranța fugară căreia îi dau naștere frazele... Deocamdată, să aștepți acel lucru pe care, în lipsa unui alt nume, îl numești viață... Să urmărești ivirea chipului tău pe hârtia maculată, complet întristat și transparent, să-i urmărești dispariția și – nu are importanță dacă e al tău – scurgerea pe paginile încă intacte... Includerea lui în ziua nouă care se profilează în cețurile de la orizont... Să faci să apară pe propria figură acea singurătate pe care o numești lume... Goală, plină de sânge, murdară de noroi. Ca la început. Ca și cum de acum înainte ar fi mai bine pregătită, dar fără să știe dacă pentru a renaște sau a muri.

O lume goală, pe jumătate imaginară. Acoperișuri cu cușme de zăpadă, copaci înghețați, drumuri ducând în noapte. Dincolo de orice lucru, o lumină de culoarea sidefului, slabă, ireală. O vale de lumină care se aprinde brusc în întuneric, o fisură strălucitoare, de culoarea oaselor, o lumină tristă care pare să se ivească mai degrabă din pământ decât din cer. Ca reverberația unei flăcări ce se învăpăiază de la sine în adâncurile pământului. Rece și spectrală ca lumina lunii, al cărei reflex se joacă pe zăpadă, lăncedă și nemișcată ca o pată pe care timpul ar fi lăsat-o în siajul refluxului său. O scânteie cristalizată suspendată în aer, o picătură căzută din lumina zilei. Lumină tristă ce răzbate din abisuri, din străfundurile a ceea ce unii numesc „iad”, a tot ceea ce e pierdut sau se va pierde. Poate este primul licăr de la originea tuturor lucrurilor, străvechi precum cuvântul, existând pretutindeni și dintotdeauna, curgând la infinit... Cu speranța că va reuși să facă umbrele să vorbească... Poate este o oglindă pe care noaptea o ține în palme, în speranța că morții, ca și visele, vor putea să se oglindească în ea pentru ultima dată... Sau doar heraldul venit să anunțe ziua ce va urma, pe care unii o numesc viitor, ori furtuna...

De vreme ce...

Cândva, cu mult timp în urmă, în acea vârstă de aur pe care n-o vom mai vedea niciodată, pe când eternitatea nu se lovea încă de timp, era lumină. Și cuvântul. Și inima născută din cuvânt. Pământul și forma. Dar nimic din toate astea nu era de ajuns ca să înflorească lumea oamenilor. Zeii au învățat să se sfâșie între ei. S-a comis primul asasinat, un bărbat și-a ucis fratele. Sângele s-a amestecat cu apa, lumina cu țipătul... Încă șovăielnic, cuvântul a părăsit gura mortului pentru totdeauna, s-a smuls din inima lui, forma a uitat chipul. Asemenea unei perdele roșii, sângele s-a întins între moarte și viață... În acest interval se situează existențele noastre pe vecie neterminate, incomplete, în inimile noastre unde zilnic un zeu îl ucide pe altul și zilnic suntem destinați să renaștem din unirea sângelui cu visul.

* * *

Noi, citadine asasinate, distruse de atâtea mici crime care nu au nici o valoare, suntem adunate în beciul palatului splendid care a fost construit pentru noi. Înghesuite, una lângă alta, umăr lângă umăr, față către față... Ca niște îngeri care se căznesc să dea din aripi, dar n-au loc să le deschidă. Suntem atât de apropiate, încât lacrimile uneia curg pe obrajii celeilalte, lăsând o urmă de culoarea vieții... Amestecată cu rimel, pudră, noroi... „Vom reuși până la urmă să ne luăm zborul”, spunem în cor, „suntem pe calea cea bună...”. Fețele noastre se vor șterge în ziua în care vom hotărî să revenim. Ne vom împrăștia rând cu rând, literă după literă. Vom înnegri cuvinte, ne vom risipi ca niște boabe în deșert și, la ceasul preschimbării noastre în ploaie, vom juca un mit dedicat veșniciei.

* * *

Este aleasă o persoană. Este aleasă doar o persoană ca să se întoarcă. Pe crucea de o mie de ori folosită, sângele tânăr se amestecă cu cel bătrân. Lemnul orb absoarbe tot, căci ținutul copacilor e memoria lui. Îmbrățișează încetișor fiecare trup. Singurătatea e rugină care se infiltrează în vene, urcând de la încheieturile mâinilor până la inimă.

În răceala nesfârșită a nopții, morții s-au adunat în jurul focului unui banchet în deșert. Se împart în tăcere pâini, apă și nisip. Nimeni nu vorbește. Nimănui nu-i e teamă. Nimeni nu speră. Stelele se sting una câte una, căzând din cer ca ploaia pe ochii celor care nu văd... Lumina e o amintire care lucește în fiecare.

Cineva care își caută propria copilărie întoarce cadavrele unul câte unul, le închide ochii murmurând un recviem. Cântul se răspândește în noi, în străfundul nostru, se răspândește în tăcerea nopții... Acest recviem este muțenia ruginită care ne cuprinde când privim stelele sau când îi căutăm printre morminte pe cei pe care i-am iubit... Când turnăm apă în mare sperând că înecații o vor bea...

* * *

De vreme ce sunt trupul care naște timp, sunt memoria tuturor tainelor, cele ale apelor și ale primului licăr de lumină care se împerechează cu întunericul, sunt matricea, melodia care inițiază orice lucru, sunt sânii plini de lapte, sunt pământul trezindu-se din somnul său, de ce n-aș putea să văd lumina zilei? De vreme ce sunt toate astea, de ce nici propria suferință nu mi-ar aparține? Dacă nici în o mie de ani n-aș căpăta vreodată formă, de ce n-am putut până astăzi să găsesc în legende, concepte și imagini măcar un cuvânt cu care să mă identific? Și dacă nu sunt nimic care să fie rostit pentru prima oară sub cer, ecoul cărui strigăt sunt? Al cărei tăceri? Și dacă aș fi luna, moartă și înviată de atâtea ori, născându-se și crescând din neant, atrăgând în siajul ei apele oceanelor, cum aș putea să cunosc atât de bine depărtările, sfârșitul?

* * *

(Sunt bolnavă de mult. Atât de bolnavă, încât nu mai pot să scriu... Să fac ce nu-mi place, să mă prefac că scriu, să mâzgălesc câteva note și, nereușind, să mă refugiez în literatură, în textele mele anterioare. În căutarea celui mai neînsemnat cuvânt pe care l-aș putea găsi acolo... Într-un loc și o epocă din care literatura este exclusă... Fără televizor, internet și ziare, aș putea zice că ultimele zece zile au fost „o purificare” departe de orice agresivitate contagioasă, îndeosebi de cea a cronicilor jurnalistice, și că citindu-l pe Dostoievski, și numai pe el, m-am apropiat de adevăr... Propriul meu adevăr. Așteptând într-un loc prins între zicere și „tu”, între trăit și netrăit, între ce e pierdut și ce va fi pierdut... Osândită clipă de clipă să ard în flăcări, învăluită în fum, ferecată în lumină și întuneric, umbre și vise. Dar pe timp de război cine are nevoie de adevăr... Cine?)

Dispăruții, o pierdere

Texte adresate personal anonimilor... Tare mi-e teamă că m-am îndepărtat de acest obiectiv al meu de două săptămâni de când alerg încolo și-ncoace, de la ușa unui tribunal la un festival de literatură din Norvegia, apoi în sens invers... Prinsă într-o astfel de cursă, n-am putut să particip la a șaisprezecea aniversare a „Mamelor de Sâmbătă”, mișcare la care am luat parte foarte activ la sfârșitul anilor 1990 și despre care am scris foarte mult. Există o manifestație de care îmi amintesc în mod deosebit. La fiecare colț de stradă, trei perechi de ochi îndreptate spre cortegiul femeilor care încercau să meargă în tăcere până la liceul Galatasaray... Privirile mulțimii din districtul Beyoğlu, indiferente, disprețuitoare, uneori vădit dușmănoase... Cătușele agitate în aer. Grupul de femei mergând cu mândrie, fără un zgomot, fără să scandeze slogane, fără să scoată măcar un strigăt. Aproape ne țineam de mână, eram unite printr-o legătură profundă, o rezistență care trecea dincolo de suferință și de orice formă de teamă (pe mine, dincolo de teama de a primi palme, lovituri de picior, insulte, mai ales teama abjectă de plăcerea pe care o creează violența mă înspăimânta până în măduva oaselor)... Pentru o singură ființă iubită, pentru ca ea să trăiască dincolo de dispariția ei... O rezistență pe care deceniile n-au putut s-o știrbească, pe care femeile o cunosc mai bine decât oricine și pe care știu să și-o asume, în această lume bazată pe dihotomia a învinge/a fi învins. Este de ajuns să aud strigătele și implorarea „dați-ne doar un vârf de unghie” a acestor femei care caută cu disperare rămășițele pământești ale copiilor lor, cele mai multe marcate de maltratări atroce, arsuri, torturi... M-am gândit la asta de două ori înainte să scriu din inima ororii... Literatura este un efort de confruntare și de conciliere. Dar când violența e în toi, ce conciliere mai poate fi posibilă?

O „pierdere”. Odată cu ea mi-am pierdut nu numai cei mai frumoși și mai semnificativi ani din viață, ci și ultimele speranțe de lumină, de culori,

de răsărituri de soare, de fericire. Ca omagiu adus Săptămânii Dispăruților care a trecut, am adunat o parte dintre textele mele anterioare și fragmente din *Taş Bina ve Diğerleri*.

* * *

N-ați asistat niciodată la plecarea fără întoarcere a unui om iubit? Era o dimineață ca oricare alta. El a sărit peste micul dejun, a fumat o țigară pe stomacul gol. Era nervos, ca întotdeauna dimineața. Și-a uitat fularul acasă. Era oare mai neliniștit în dimineața aceea sau, cum aveți să vă gândiți mai târziu, era doar impresia pe care o aveți și care n-a încetat să vă bântuie memoria? Măcar dacă ați fi știut... În locul unui rămas-bun improvizat, l-ați fi strâns încă o dată în brațe. Nu l-ați fi lăsat în veci să plece. L-ați fi legat de voi cu toate legăturile din lume, toate promisiunile și toate jurămintele. Și dacă ar fi trebuit să opriți lumea din mersul ei ca să-l rețineți, ați fi făcut-o. Dacă ați fi știut...

N-ați așteptat niciodată un om fără să știți ce s-a întâmplat cu el? Ore, zile, fără să vă luați ochii de la telefon, plini de speranțe înșelate și de îndoieli îngrozitoare de fiecare dată când suna. Ca și cum inima voastră ar putea în fiecare secundă să cadă pe jos și să se facă fărâme. Nu mai suportați murmurul orelor, ele se înalță ca niște ziduri. Vă țineți răsuflarea la cel mai mic zgomot de pași pe scară. Era vecinul.

Străzile par să se fi golit. Un recviem imens străbate lumea, și totuși numai urechea voastră îl aude. Trebuie să existe o urmă undeva. Cercetați cu privirea ziarele, grădinile, beciurile, geamurile autobuzelor. Scrutați copacii unul câte unul, în speranța că poate veți citi acolo un semn crestat cu cuțitul... Un palton familiar vă face inima să tresară.

Poate n-ați trăit asta, dar ați rămas cu amintirea. Aveți șase ani și nimeni nu poate să înțeleagă că puteți fi atât de îndurerați din cauza unui pisoiaș. Aveți privirea stinsă și râsul, pentru prima dată, fals. Îl căutați zile de-a rândul, scotociți întâi în grădină, apoi pe stradă, după aceea lărgiți perimetrul căutărilor la tot cartierul. Vi se promite alt pisoiaș. Mama inventează o poveste pe care ați dori foarte mult s-o credeți, o numește „rai”. Dar sunteți un copil, egoist deci, și preferați să-l aveți de-adevăratelea lângă voi.

Într-o seară, privirea vi se pierde în gol. Mama vă spune iar aceeași poveste. Asta vă irită auzul, tăceți. Ați găsit pisica, ați îngropat-o fără să știe nimeni. Va fi primul vostru secret. Prima voastră tragedie.

N-ați avut niciodată un fiu care a fost ucis?

* * *

Ai lăsat capul în jos. Ochii tăi par două stele umede și singuratice pe cerul ascuns de frunzișul copacilor. Le-am uitat și eu. Am dat la o parte ramurile una câte una, zile, nopți, ani întregi le-am dat la o parte. Când am terminat, tu plecaseși de mult.

Cândva am iubit un bărbat. Păsările vorbeau cu el. Și dacă le-aș întreba pe cele două turturele ude de ploaie care s-au refugiat pe pervazul ferestrei: „Unde este el acum?”. Oare una va răspunde „în gâtlejul meu”, iar cealaltă, „în coada mea”? Sau cele două vor fi totuna fără să fie nici una, nici alta? „Spuneți-mi, unde e mormântul lui?”, aș întreba... „În aripile noastre, în aripile noastre...”

Paranteză

Ploaia. Ploaie de iulie, aprigă, călduță și tandră. De scurtă durată... Fața tristă și placidă a cerului pe care o zăresc prin ferestruicile mele. Norii joși, orașul împresurat de relicve în culori hibernale. Sub această lumină palidă, ziua se lungește, ca și cum ar intra într-un tunel.

Nehotărâtă, aștept. La fereastră, la locul meu obișnuit, în această țară care este a mea... Ascultând mult mai mult propria tăcere decât zgomotele de afară... Cerul imens, alb ca sideful, alb-perlă, alb-lacrimă. Cu ochii pe jumătate închiși, continui să visez. Ca și cum aceeași ploaie ar reveni în fiecare dimineată când scriu... Și nu-mi rămâne nici mie decât să aștept la aceeași fereastră, să ascult aceeași tăcere. Să dau nume acelorași fundături ale memoriei. Chiar și piața e tăcută azi; o voce de copil strigă „apă rece”, o dată, de două ori, de trei ori, apoi renunță. Păsările ciripesc întruna, pline de veselie. Un bătrân coboară cu pași înceți printre morminte, sprijinit în baston, spre o vale unde curgea pe vremuri un torent...

Iată-mă deci la locul meu obișnuit, în această țară care este a mea, așteptând sub același cer, sub aceeași ploaie, sub același acoperiș, trăgând cu urechea. La un zgomot de voci nemaiauzit vreodată dinspre un oraș îndepărtat. În căutarea glasurilor, a speranței, a strigătelor, a semnelor... Ca și cum aş aştepta pe un culoar care se deschide spre încăperi pustii. În mijlocul unor imagini familiare, al unor sentimente erodate, al unor amintiri examinate în amănunt, al unor vieți absorbite până mi-au pătruns în măduva oaselor... În mijlocul lacrimilor, al despărțirilor și al frazelor pe care le-am pus deoparte în taină... Murmur din care aștept să smulg cuvânt cu cuvânt o povestire. Totuși, astăzi pare că nimic nu vrea să iasă din mine. Nimic care să nu vrea să spună „eu”. Să trasez un cerc cu linii bine delimitate, să sfârșesc o frază, să accept un destin. Nimic care să nu admită o povestire țesută din cuvinte.

(Se întâmplă într-adevăr ca inima omului să se umple de dorința de a spune. Dacă aceasta nu e prezentă, el va vorbi toată ziua, sărind de la una la alta, plângându-se, enervându-se, râzând de el însuși... Să fie delir sau iluminare fulgerătoare, răspuns tardiv, dialog respins constant? Nu s-ar putea spune. Or, îndată ce te apuci de scris, simți conștiința dând înapoi și uscându-se, imposibilitatea de a înainta, incapacitatea de a te decide să dai un timp verbelor, un subiect frazelor. Ca și cum, efectiv, nimic nu ți-ar mai șopti la ureche, nici măcar un vis.)

Morții, asasinatelor, dispăruții... Poate că unele lucruri nu pot fi povestite altfel decât prin ele înseși. Să le pui în cuvinte înseamnă pur și simplu să faci operă de istoric. E un motiv valabil ca să scrii și, chiar când este vorba doar despre tentativa de a oferi o bucată din propria istorie personală, îndeajuns de semnificativ. Dar când, „povestind”, te dezbraci... Te trezești gol, despuiat chiar și de piele, în deșertul cuvintelor.

(Să povestesc altă duminică, în alt oraș, sub o altă ploaie, o duminică în care am plâns foarte mult... Să povestesc exilul, dispăruții, Maraș... Dacă se întâmplă uneori să nu reușești să povestești nimic, asta nu e lipsă de sensibilitate, ci lipsă de cruzime... Din neputința de a ajusta distanța necesară... Nu intri în sângele celui alt.)

Aștept în fața ferestrei deschise, la hotarul neclar dintre zicere și nezcere, dintre trecut și prezent, dintre mine și celălalt... Însoțită de spaimile mele brusc înzecite, de emoțiile mele măcinate de amărăciune, de degetele mele care miros a cenușă, ascult cum vine un cuvânt din afara tăcerii lumii. Norii acoperă cerul, păsările se refugiază pe acoperișuri, sub streșini, pe pervazul ferestrelor.

Zgomotul ploii dă năvală în încăpere.

(Era un bărbat pe care îl iubeam mult, vorbea cu păsările. Și dacă le-aș întreba pe cele două turturele ude de ploaie care s-au refugiat pe pervazul ferestrei: „Unde este el acum?”. Oare una va răspunde „în gâttelejul meu”, iar cealaltă, „în coada mea”? Sau cele două vor fi totuna fără să fie nici una, nici alta? „Spuneți-mi, unde e mormântul lui?”, aș întreba... „În aripile noastre, în aripile noastre...”)

Primul text, prima tăcere

De la un anumit punct încolo, nu mai există cale de întoarcere. Acesta este punctul ce trebuie atins.

Franz Kafka

În 1997, o femeie care avea doar 44 de kilograme își începea romanul cu acest citat și se pregătea să scrie și să moară. După cincisprezece ani, cincisprezece ani lungi de purgatoriu pe care nu-i luase în calcul, încă susținea că a scrie sau a povesti duce atât la captivitate, cât și la eliberare, că e o călătorie care te condamnă să trăiești și să salvezi de la moartea ce le este promisă oamenii, unul singur sau o mie, pe care i-ai luat la bord. Ironizând întruna, cu o metodă, o minciună, o capcană diferite de fiecare dată... Să fii condamnat la viață, adică la toate cele de care te deposează moartea... La acea monstruozitate pe care o numim viața de zi cu zi, la egoismul și aviditatea oamenilor, la spaimile pe care ei le ascund sub atâtea aparențe... Să fii condamnat la ceea ce are intolerabil condiția umană, pe care o învingem înmulțind identitățile, la miile ei de chipuri diferite, la inexplicabila și insuportabila ei splendoare... Abia revenită din Brazilia, îi era întruna frig, era slabă, vulnerabilă. Oare imposibilitatea întoarcerii în urmă făcea ca o ființă să fie atât de vulnerabilă? N-avea habar. Ca și cum ar exista o voce insistentă care ar aștepta să recapete trup, care ar vrea să converseze... Numind pasul lumea de dincolo și nepromițând nimic altceva... (Mi-am amintit asta privind portretul pe care Mehmet Boğatekin l-a trimis din închisoare. M-am întrebat cum resimțise el loviturile pe care le primise și pe care avea să le mai primească acea femeie slabă, date din spate, dar drept în ceafă, în măduva spinării. Poate că a fi lovit pe la spate este doar un post-scriptum la istoria omului... De cele mai multe ori uităm că acea săgeată, care vine din nori și se preschimbă în cuvinte, imagini și

vise de sânge, a fost trasă ca să ajungem să ne iubim, în speranța că vom reuși s-o facem mai bine.)

În 1993, an pe care l-am trăit alături de emigranții africani negri din Istanbul (îi mulțumesc ziarului pentru acest termen, eu nereușind să găsesc unul cu valoare universală și lipsit de conotație rasistă), n-am putut să scriu nimic despre asta, cu excepția unui singur articol de ziar. Am încercat mult. Fără noimă, fără cap și fără coadă... Așa cum încerci să scoți un dop ori prea uscat, ori prea bine îndesat. Umilințele, insultele, ciomăgelile, agresiunile, violurile... Singurătatea, deznădejdea, să rămâi singur într-un loc unde nimeni nu vine și nu va veni după tine... Teama, incontrollabilă de cum se lasă seara, care te trezește brusc de zece, de douăzeci de ori pe noapte... Și vinovăția, care la fiecare pas macină acea inocență de care nu-i pasă nimănui: vinovăția că ești încă în viață, că ai supraviețuit, mulțumită norocului sau perseverenței, ajutorului sau unui miracol, mulțumită unui privilegiu sau tăcerii... Și după ani, când începi să povestești, poate greșind, poate nu fără să bați câmpii, una dintre acele nenumărate amintiri înspăimântătoare care s-au amestecat, cea mai ușor de exprimat, care ar putea fi înfățișată în câteva fraze, în fine, când lași să țâșnească valul afară din puț... Cu privirea încremenită, cramponat de acel curaj pe care l-ai apucat de vârful cozii și fără să verși lacrimi, nu-ți mai rămâne, ca singur eroism cu care crezi totuși că te fălești, decât asta: să nu plângi... Rătăcindu-te lent și dureros între zidurile cuvintelor care se înalță... Mai devreme sau mai târziu se conturează verdictul imperios, fără concesii și de nezdruncinat: nu există rasism în Turcia, n-a existat niciodată și nu va exista, din cutare și cutare motiv... Verdictul, mai devreme sau mai târziu, a fost dat, condeiul se rupe și începe adevăratul exil. Exilul care alungă omul din propriile narațiuni, narațiuni cărora le este tăgăduită realitatea însăși.

Când am spus că cea mai înspăimântătoare cruzime pe care omul o comite față de om este să-i fure până și propriile traume, vorbeam din propria experiență. În limitele acestei experiențe încerc să-i înțeleg pe armeni, pe acei armeni despre care anunțăm de un secol, în gura mare și cu sumedenie de pancarte, insulte și gloanțe, că nu, n-au fost uciși pe teritoriul nostru... Sau pe kurzi, despre care, tot de o sută de ani, anunțăm că n-au trăit înainte de noi pe aceste meleaguri, acei kurzi pe care îi informăm, în cazul în care ar vrea să trăiască în continuare printre noi, că vor putea s-o facă acceptându-ne condițiile și concepțiile... Dar reacțiile noastre, în cel mai bun caz, nu fac decât să ne trădeze propriile minciuni și propriile crime... La ora nouă dimineața, în spatele clădirii tribunalului unde avea

loc un proces pentru asasinat, un domn în costum, bine bărbierit, zice văzând la butoniera mea fotografia lui Hrant: „Un armean? Așa-i trebuie!”. Un exemplu. Se cer de șase ori închisoare pe viață pentru cineva care a participat la o manifestație și unsprezece ani pentru cel care n-a participat. (Lege mizerabilă care face în țara asta din purtatul unui *keffiyeh* kurd „o crimă”!) Sunt arestați pentru „tentativă de omor” apropiatii unor oameni făcuți bucăți de rachetele lansate de un avion F16 și pentru „propagandă” cei care au raportat informația că niște copii au fost violați în închisoare...

În 1993 am scris și am trimis la ziare primul meu eseu: „Cine sunt adevărații canibali?”. Acest text, care se referea la rasism și rase, la națiune, relații de clasă, imaginea „negrului” în presa turcă etc., nu a fost publicat nici până astăzi. Se pare că era prea lung și, spre sfârșit, în partea în care vorbeam despre lagăre, prea sentimental. În toamna anului 1993, emigranții africani au fost scoși din locuințele lor în timpul unei razii a poliției și închiși într-o tabără la Kangal, apoi într-o tabără la Silopi, în regiunea Sivas, recunoscându-li-se cu greu statutul de refugiați. Presa noastră, care nu ratează niciodată ocazia să scrie cu litere de-o șchioapă despre raziile poliției împotriva traficantilor de droguri, probabil că n-a considerat-o pe aceasta demnă de a fi relatată. (În afară de un articol din *Panorama*, apărut câteva luni mai târziu.) O ceartă izbucnită în tabăra de la Silopi în legătură cu amplasarea unui cort a fost pretextul pentru a se trimite tancuri împotriva purtătorului de cuvânt al africanilor, care se împotrivise distrugerii corturilor.

La începutul primului meu articol care n-a fost publicat niciodată, scriam despre un tânăr saudit încă în viață... Oare mai trăiește, este sănătos? Nimeni nu și-a pus până acum întrebarea. Și, în afară de „presa kurdă”, nimeni nu s-a interesat de mărturia mea din acele zile. Dar vara trecută am putut să citesc pe prima pagină a unui ziar că am cumpărat noi tancuri, tancuri foarte noi care ar putea fi dotate cu mitraliere automate... Ceea ce înseamnă că aceste subiecte îi interesează pe mulți cititori, din moment ce nu se vorbește despre nevinovații striviți de șenilele tancurilor... În ziua în care va fi spusă povestea lor... Dar, la urma urmelor, de ce să ascultăm o poveste care nici măcar nu ne interesează?

Așa ne luăm rămas-bun

Ciudată dimineață! Clară și limpede ca apa. Liniștită. Prea întunecată pentru o dimineață de iunie. Fără speranță și fără așteptări. Ca și cum nu s-ar fi putut naște în deplină tihnă, ziua a aterizat brusc printre noi, în lumea oamenilor. Deși e multă lumină, pare să fie doar o rămășiță a umbrelor nopții, la capătul puterilor. Neașteptând nimic decât venirea unei noi nopți. Născută moartă...

O jumătate de frază: într-o astfel de dimineață, încep să scriu la „O moarte foarte reală”, la care lucrez de câteva zile fără să-i dau de cap. Să continui? Mă învârt de săptămâni întregi în jurul unei jumătăți de frază ce pare foarte veche, ca și cum ar fi fost scrisă în urmă cu o jumătate de secol, și care zice: „Noi am murit de o moarte foarte reală”. Un text în formă de strigăt fără răspuns, de lungă, foarte lungă scrisoare de adio. Un text forțat să ia asupra lui atât minciunile, cât și realitățile vieții și ale morții. Unde găsim forța de a continua?

Un poem scurt, foarte simplu: „Nu putem să trăim doliul despărțirilor. Nu mai avem timp și lacrimi... Nu mai avem nici amintirea. Apoi izbucnim în hohote de plâns. Așa ne luăm rămas-bun”.

Să te apuci de scris într-o dimineață clară și limpede, calmă și fără așteptări. Despre moarte, despre politica mondială... Să analizezi, să observi, să raționezi. Să vorbești despre violență, durere, crimă. Deci despre război, despre pace, despre dreptate...

Să ordonezi frazele. Să înfrunți asasinii, să faci victimele să vorbească. Să privești întunericul din întunericul tău, să pornești la drum spre un nou cerc al infernului. Să scrii despre morții zilei, nu despre cei de ieri.

Or, ca să înfățișezi viața unui om, trebuie să înfățișezi un întreg univers. Să rățăcești un întreg univers. Ca să înfățișezi o singură moarte... Un univers născut mort.

Un telefon: un telefon primit din străinătate îmi aduce la cunoștință atacul sângeros împotriva unei ambarcațiuni. Sunt întrebată ce simt și dacă pot să scriu în două zile un text în engleză despre acest subiect.

Răspund: „Nu ne mai miră, asta e cel mai cumplit lucru din toată povestea. Chiar dacă suntem îngroziți, nimic nu ne mai miră”.

Câteva fotografii alb-negru: marea. Mii de oameni merg spre mare. Mulțimea care vine în fugă îi alungă spre larg pe cei care au intrat deja în apă până la genunchi. Unul dintre ei, care duce în spate o ladă enormă, încearcă să se țină în echilibru, agitând mâna liberă ca să ceară ajutor. Fața întristată a altuia, cu umerii încovoiați tot de o greutate. Bărbatul din prim-plan, care își poartă bătrânul tată pe umeri, îi întinde brațul, își dau mâna. Un copil singuratic – poartă o beretă de lână udă și pantaloni suflecați până la genunchi – privește în depărtare, cu buzele lipite și dinții strânși. La început crezi că plânge, dar nu plânge, sau poate lacrimile îi curg în interior. Privește orizontul în depărtare și la orizont un punct orb. Fără să vadă. Ca un adio... Marea pe care ei o privesc, în care intră, spre care fug. Largul mării.

„Cei mai mulți dintre palestinienii care fugeau de bombardamente au murit înecați”, spune legenda acestei fotografii care datează din 1948. Marea nu s-a despicat în două, acești palestinieni care merg spre mare n-au dat naștere unei legende, ci doar unui document istoric.

Într-o altă fotografie se vede o tabără de refugiați. E o dimineată de iarnă; o femeie cu picioarele goale merge prin noroi printre corturile aproape lipite unele de altele. Ca și cum ar târî după ea povara unui trecut insuportabil. Sau ca și cum acest trecut ar târî-o înapoi, spre necunoscut.

În împrejurimile orașului Haifa, un parc, palmieri, piese de șah ascund masacrul comis pe vremuri acolo.

În altă fotografie, un vas care se apropie de port transportă mii de imigranți din Europa, primiți cu bucurie. Cu câțiva ani înainte, multe vase transportând evreii care fugeau de genocid fuseseră scufundate.

Călăul și victima sa, orbi și surzi unul față de celălalt, dar care își schimbă atât de ușor rolurile. Poveste veche.

Cea mai sumbră, cea mai imuabilă.

Ziua aceasta, al cărei răsărit l-am ratat, a ajuns deja departe. Sting lampa de birou care stă aprinsă de ore bune, îmi pun telefonul la încărcat.

PS: Poemul și fotografiile despre care vorbesc aici sunt luate din cartea lui Ilan Papp *Purificarea etnică a Palestinei*.

* * *

Dimineață ciudată. Sumbră. Mohorâtă. Fără așteptări. Ca și cum, neputând să se nască în deplină tihnă, nici să înainteze un pas, ziua ar fi aterizat brusc printre noi, în lumea oamenilor. Plămădită din rămășițe de umbră pe care noaptea le-a lăsat în urmă, vestigii tumultuoase ale furtunii... Deja prăbușită de oboseală, ca și cum ar vrea să închidă ochii mai devreme și să viseze noaptea.

„Așa ne luăm rămas-bun”, a scris Taha Muhammad Ali într-o tabără de refugiați palestinieni. „Nu putem să trăim doliul despărțirilor. Nu mai avem timp și lacrimi... Nu mai avem nici amintirea. Apoi izbucnim în hohote de plâns. Așa ne luăm rămas-bun.” Tot ce scriem este doar o lungă, foarte lungă scrisoare de adio sortită să rămână fără răspuns. Evocând când morții, când viața însăși...

Pe măsură ce scriu, dimineața pare din ce în ce mai ciudată. Cu ochii închiși, se închide în ea, retrasă în cochilie. Se umple de o lumină cenușie. Lasă orele să fugă într-o tăcere colosală. Imaginile și culorile se amestecă, apoi dispar. Lămpile ard, alungă umbrele. Cuvintele sunt înconjurată de un halo enorm de tăcere. Acul orelor înaintează, apoi merge înapoi, oprit mereu la aceeași secundă. Și această nouă zi care refuză să se lumineze se preschimbă în trezire de culoarea cenușii.

O fotografie: marea. Palestinienii aleargă spre mare cu miile, cu zecile de mii; cei care ajung pe țărm, cărând în spate cutii, baloturi, bătrâni, își scot pantalonii și intră în apă. Un copil singuratic – de 11 ani, cu o beretă de lână udă – privește în depărtare, un punct orb la orizont. Cu dinții strânși, cu buzele lipite. Pare să plângă. Dar nu plânge, își ia rămas-bun. Nu de la țărm, nici de la mare, nici de la trecut, ci de la viitor.

Și ei fug, imploră, aleargă spre bărcile și vasele de pescuit. Privesc spre locul unde caută refugiu: marea. Largul mării. Moartea golește țărmul unde își iau rămas-bun de la mare. „Cei mai mulți dintre palestinienii care fugeau de bombardamente au murit înecați”, spune legenda acestei fotografii care datează din 1948.

O poveste scurtă, foarte simplă: trei copii cu picioarele goale se ascund într-o casă de pe strada Esperanza (Speranței), sunt prinși de poliție și uciși în piața publică. Îl imploraseră pe proprietarul casei cu aceste cuvinte: „Ascundeți-ne, vă rugăm. Prigoana e pe urmele noastre”.

În această poveste adevărată pe care am luat-o din cartea lui Cabrera Infante despre Cuba, ceea ce mă ucide este cât de corect au reușit acești trei

nefericiți, înainte de a fi asasinați, să-și numească ucigașii: prigoana.

Prigoana. Istoria noastră cea mai veche și mai imuabilă. În lagărele de concentrare, bătele și ciomegele erau numite „traducători”. Căci vorbeau o limbă universală... Victima care se transformă în călău. Sumbra noastră istorie, sfâșiată.

De vreme ce suntem atât de obișnuiți cu prigoana, de ce nu reușim să facem deosebirea între prigonitor și prigonit? De ce revenim mereu la limba războiului, care împarte morții în două categorii, învingători și învinși? De ce victima și călăul nu pot să dialogheze în noi?

Păsările zboară jos. Vântul care se stârnește brusc aduce din larg mireasma mării. Țipătul pescărușilor. Baterea unei aripi. Un pian cântă iar și iar aceeași veșnică melodie. Încep să se audă zgomotele pieței. Ploaia începe să cadă, vocile sunt înăbușite. Cerul pare să se alătore cu lacrimile sale lumii oamenilor. Crimelor noastre, poveștilor noastre neterminate, istorisite cu stângăcie... Picătură cu picătură, se alătură pământului și doliului...

Zi ajunsă destul de departe, al cărei răsărit l-am ratat. Cel care a știut să evite noaptea nu are parte nici de răsplată, nici de consolare. Obiectele și-au atins în sfârșit forma ultimă, deplină, suprafața pământului e plină de culori, de licăriri, de sens. Lumina zilei este acum o realitate fără fard, o țară nouă, străină, un exil nou-nouț. Trebuie să renunț la starea asta sufletească sinistră, la această existență striată ca o relicvă, un vestigiu de întuneric. Trebuie să creez o lume pornind de la cuvintele care au supraviețuit nopții furtunoase. O lume care își va găsi încheierea în însumarea a tot ceea ce privirile vor lăsa aici. Care se va încheia cu prima și cu ultima privire, cu tot ce e povestit și tot ce nu poate fi povestit, cu cântecul, cu momentele de adio...

O melodie cântată la pian. Marea pe care vântul o poartă până aici. Țipătul pescărușilor. O bătaie de aripi. Trezire la parfumul ploii, culoarea luminii și a tulului. Lume care se naște pe sine, într-o zi deja veștejită, născută moartă...

Trezire la lumină, la viață.

Post-scriptum

Din cauza astmului, pe care am neglijat prea mult să-l tratez și care mi-a făcut probleme două nopți la rând săptămâna trecută, n-am putut să merg la Festivalul de la Eskişehir, așa cum promisesem. Îmi cer scuze. De asemenea, profit de ocazie ca să mă scuz încă o dată pentru Afyon și Kayseri, pentru cuvântul pe care nu mi l-am putut ține din cauza

problemelor de sănătate. Și le mulțumesc celor care se vor îngriji pentru mine după ce vor fi citit acest post-scriptum, nefiind cu adevărat obișnuită ca vreo persoană să se îngrijească pentru mine... Voi sfârși această notă prea personală mulțumindu-i lui Hakkı Devrim pentru primirea călduroasă.